

<https://jas.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Applied Sociology

E-ISSN: 2322-343X

Vol. 38, Issue 1, No.105, 2027, pp 23-46

Received: 25.10.2025 Revise Date: 20.05.2026 Accepted: 09.06.2026

Research Paper

Rurality and Village Attachment: A Statistical Examination of the Bond between Place and People

Abbas Amini *

Associate professor, Department of Human Geography, Faculty of Geographical Sciences and Planning, University of Isfahan, Isfahan, Iran
a.amini@geo.ui.ac.ir

Mohammad Javad Ahmadian Dehaqani

Ph.D. candidate, Department of Human Geography, Faculty of Geographical Sciences and Planning, University of Isfahan, Isfahan, Iran
mjavadahmadian@gmail.com

Saeedeh Salimian

Ph.D. candidate, Department of Human Geography, Faculty of Geographical Sciences and Planning, University of Isfahan, Isfahan, Iran
s.salimian96@gmail.com

Introduction

This study examined rurality and the sense of belonging to the village as interrelated social and spatial phenomena, thereby exploring the connection between place and people. Rurality was conceptualized as a multidimensional indicator of the degree to which a settlement retains its rural character assessed through the quantification of both structural and functional dimensions. The structural dimension reflected demographic and social composition, while the functional dimension captured agricultural and livelihood-based roles, as well as the human–environment relationship. Furthermore, the study investigated the sense of belonging across its individual, social, and environmental dimensions. The objective was to assess whether and how rurality influenced residents' emotional and social attachment to their villages. In this way, the research sought to link the measurable realities of rural settlements with the lived experiences and identities of rural inhabitants.

Materials & Methods

The study area was the rural district of Karvan-e Soflā in Tīrān-va-Karvan County, Isfahan Province, which comprised 16 villages with a total population of 19,716 according to the 2016 census. Rurality was measured by using secondary data from the 2016 Population and Housing Census and the 2014 Agricultural Census, both conducted by the Statistical Center of Iran. 8 demographic indicators—household size, sex ratio, literacy rate, employment rate, youth ratio, aging ratio, dependency ratio, and decadal population growth—and 9 agricultural indicators—percentage of farming households, percentage of literate operators, crop farming, horticulture, average land size per holding, land per farming household, irrigated cultivation, cultivated arable land, and irrigated cultivated arable land—were computed. Sense of belonging was assessed through a survey using a structured questionnaire

developed based on theoretical frameworks and expert review. The questionnaire measured 3 dimensions: individual (place identity and place attachment), social (social roles and social relations), and environmental (environmental psychology and the physical environment). Validity was ensured through content and construct validity as confirmed by Confirmatory Factor Analysis (CFA) with acceptable fit indices. Reliability was also confirmed by using Cronbach's alpha across all subscales. The target population consisted of all residents of the 16 villages. Stratified random sampling proportional to village population was applied and the sample size was calculated by using Cochran's formula for finite populations, yielding 158 completed questionnaires (distributed as shown in Table 2).

Discussion of Results & Conclusion

* Corresponding author

How to cite: Amini, A., Ahmadian Dehaqani, M.J., & Salimian, S. (2027). Rurality and village attachment: A statistical examination of the bond between place and people. *Journal of Applied Sociology*, 38(1), 23-46. <https://doi.org/10.22108/jas.2026.147195.2720>

2322-343x / © University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<https://doi.org/10.22108/jas.2026.147195.2720>

The findings indicated that, among the demographic dimensions of rurality, population structure exerted a stronger influence on villagers' sense of belonging than population size. In particular, youthfulness and employment emerged as important factors strengthening attachment to the village. Interpreted through the lenses of Ferdinand Tönnies' concept of *Gemeinschaft* (community) and Émile Durkheim's notion of mechanical solidarity, the persistence of a strong sense of belonging suggested the survival of a *Gemeinschaft*-type social structure—one in which emotional bonds, shared traditions, and deeply rooted identity prevailed over purely rational or contractual associations. The results further revealed that the sense of belonging was more strongly influenced by functional factors than by structural ones. Despite the negative effects of persistent water scarcity on the region's agricultural system—which partially weakened emotional ties—land continued to play a vital role in providing identity and social status at both individual and collective levels. From a Durkheimian perspective, the shared experience of agricultural life and the common connection to the land serve as a foundation for collective consciousness and social integration, confirming that functional rurality reinforces mechanical solidarity.

Another important finding was that the gradual shift in land use and production patterns—from predominantly cropping systems toward a greater share of horticulture—had functioned as an adaptive response to climatic pressures and long-term water shortages, while also contributing to the strengthening of villagers' sense of belonging. This adaptive change not only maintained functional viability, but also preserved the structural conditions necessary for mechanical solidarity, thereby reinforcing inhabitants' emotional attachment to their village. Overall, the study concluded that rurality is not merely a demographic condition, but a socially meaningful and functionally grounded phenomenon that shaped attachment to place. Rurality serves as an anchor for social and personal identity, bridging the gap between historical communal bonds and modern adaptive realities. Policies that support viable rural livelihoods, adaptive agricultural change, and the symbolic value of land may therefore help reinforce rural belonging and sustainability.

Keywords: Rurality, Demographic Rurality, Agricultural Rurality, Place Attachment, Tirân-va-Karvan.

مقاله پژوهشی

روستائیت و حس تعلق به روستا

یک سنجش و ارزیابی آماری پیرامون پیوند میان مکان و مردمان

عباس امینی^{ID*}، دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

a.amini@geo.ui.ac.ir

محمدجواد احمدیان دهاقانی^{ID}، دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی،

دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

mjavadahmadian@gmail.com

سعیده سلیمیان^{ID}، دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، دانشگاه اصفهان،

اصفهان، ایران

s.salimian96@gmail.com

چکیده

پژوهش حاضر با تعریف روستائیت به عنوان شاخصی از میزان روستایی‌بودن یک سکونتگاه و سنجش آن براساس کم‌وکیف ساختارها و کارکردهایش، به رابطه آن را با احساس تعلق بررسی می‌کند که افراد از جنبه‌های مختلف فردی، اجتماعی و محیطی به روستای خود دارند. دو بُعد «ساختارهای جمعیتی روستائیت» و «کارکردهای کشاورزی روستائیت» براساس پایگاه داده‌های دست‌دوم آخرین سرشماری‌های ۱۳۹۵ جمعیت و ۱۳۹۳ کشاورزی، با شاخص‌سازی‌های متعدد سنجیده شد. «حس تعلق به مکان» با اجرای پیمایشی در جامعه روستایی دهستان گرون سفلی در شهرستان تیران و کرون، به کمک پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته و اعتبارسنجی‌شده و تکمیل آن برای نمونه‌ای تصادفی و طبقه‌ای به حجم ۱۵۸ نفر سنجیده شد. در میان عوامل دموگرافیک روستائیت، ساختار جمعیت تأثیر بیشتری از اندازه آن بر حس تعلق افراد به روستا داشته و جوانی و اشتغال پیشران‌هایی برای تقویت آن بوده است. همچنین تأثیرپذیری حس تعلق به روستا از عوامل کارکردی بیشتر بوده است و اگرچه کم‌آبی‌های مستمر روستاها با اثر منفی بر سیستم کشاورزی منطقه تا اندازه‌ای باعث تضعیف پیوند احساسی ساکنان با روستا شده، زمین همچنان از نقش و جایگاه هویت‌بخشی و منزلتی خود در عرصه‌های فردی و اجتماعی برخوردار است. همچنین، تغییر در نظام بهره‌برداری عمدتاً زراعی منطقه و افزایش تدریجی سهم باغداری در آن نیز، به عنوان الگویی از سازگارشدن با تغییرات اقلیمی و کم‌آبی‌های دهه‌های اخیر، توانسته به تقویت حس تعلق افراد به روستا کمک کند.

واژه‌های کلیدی: روستائیت، روستائیت جمعیت‌شناختی، روستائیت کشاورزی، حس تعلق به روستا، تیران و کرون.

* نویسنده مسؤول:

استناد به این مقاله: امینی، عباس، احمدیان دهاقانی، محمدجواد و سلیمیان، سعیده. (۱۴۰۶). روستائیت و حس تعلق به روستا؛ یک سنجش و ارزیابی آماری پیرامون پیوند میان

مکان و مردمان، جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۸(۱)، ۲۳-۴۶. <https://doi.org/10.22108/jas.2026.147195.2720>

مقدمه و بیان مسئله

مکان زمانی معنا می‌یابد که صرفاً مجموعه‌ای از عناصر فیزیکی نباشد، بلکه حامل تاریخ یا آرمانگاه^۱، خطر یا امنیت، هویت یا یادداری^۲ باشد؛ به بیان دیگر، مکان در پیوند پایدار میان فضا و تجربه زیسته شکل می‌گیرد؛ با این حال، چنان‌که جیرین^۳ (2000) اشاره می‌کند، معنا و ارزش مکان اموری ایستا نیستند و در بستر تحولات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی دگرگون می‌شوند. سکونتگاه‌های روستایی نیز با برخورداری از ویژگی‌های اجتماعی - فرهنگی، اکولوژیکی و اقتصادی منحصربه‌فرد، واجد کیفیتی موسوم به «روستائیت»^۴ هستند که آنها را از سایر اشکال سکونتگاهی متمایز می‌سازد (Zhou et al., 2021: 2). در پژوهش حاضر، روستائیت نه به مثابه مجموعه‌ای از ویژگی‌های ذاتی یا صرفاً شاخص‌های منفرد، بلکه به عنوان کیفیتی چندبعدی و رابطه‌ای مفهوم‌پردازی می‌شود که در برهم‌کنش میان سازمان اجتماعی، الگوهای معیشتی و نسبت انسان - محیط تکوین می‌یابد.

در دهه‌های اخیر، تغییرات سریع جمعیتی، توسعه اقتصادی نامتوازن، افول کشاورزی سنتی و گسترش مهاجرت، به‌ویژه مهاجرت جوانان، در بسیاری از کشورها موجب تضعیف پیوندهای اجتماعی و کاهش حس تعلق^۵ به مکان‌های روستایی شده است. مطالعات بین‌المللی نشان می‌دهد که در اروپا، آمریکای شمالی و شرق آسیا افت نقش اقتصادی روستا، محدودیت فرصت‌های شغلی و تغییر بافت جمعیتی از مهم‌ترین عوامل کاهش مشارکت اجتماعی و افزایش بی‌تفاوتی به آینده روستاها بوده است (Girard & Grayson, 2018: 34; Dallimore et al., 2016: 2). در ایران نیز شواهد تجربی مشابهی مشاهده می‌شود. افت مداوم جمعیت روستایی، کاهش سهم کشاورزی در معیشت، تشدید کم‌آبی و خشک‌سالی، فرسایش سرمایه اجتماعی و دگرگونی الگوهای

هویتی نسل جوان بسیاری از روستاها را با چالش‌های ادراکی و رفتاری روبه‌رو کرده است. پژوهش‌های داخلی نشان داده است که این فرایندها می‌تواند به تضعیف حس تعلق، افزایش گسست نسلی، کاهش وابستگی معیشتی و درنهایت تضعیف انسجام اجتماعی و مشارکت روستایی بینجامد (تابان و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۰)؛ علاوه بر این، حس تعلق به مکان یکی از بنیان‌های شکل‌گیری هویت فردی و جمعی است. تجربه زیستن در فضاهایی که خاطرات مشترک، روابط اجتماعی معنادار و بهره‌برداری از محیط طبیعی را در خود جای داده‌اند، احساس امنیت روانی و ریشه‌مندی را تقویت می‌کند (Jack, 2008: 756). در صورتی که این پیوندها تضعیف شود، بیگانگی مکانی و کاهش سرمایه اجتماعی بروز می‌کند که پیامدهای آن از سطح فردی تا سطح توسعه محلی مشاهده می‌شود. باتوجه به این زمینه‌ها، مطالعه رابطه میان «روستائیت» به عنوان کیفیت ساختاری و کارکردی سکونتگاه‌های روستایی و «حس تعلق به مکان» به عنوان تجربه ذهنی، عاطفی و اجتماعی ساکنان ضرورتی دوچندان می‌یابد. فهم این رابطه می‌تواند به درک سازوکارهای تضعیف یا تقویت پیوندهای هویتی کمک کند و در سیاست‌گذاری‌های توسعه روستایی، مدیریت منابع و برنامه‌ریزی اجتماعی نقش تعیین‌کننده‌ای داشته باشد.

بر این مبنا، در پژوهش حاضر کیفیت مکان در قالب سنج‌های تحلیلی با عنوان «روستائیت» در دو بُعد متمایز، اما مرتبط ساختاری و کارکردی، عملیاتی و سنجش می‌شود تا تأثیر آن بر ذهنیت و حس تعلق ساکنان بررسی گردد؛ به بیان دیگر، نسبت میان عینیت‌های فضایی - اجتماعی و ذهنیت‌های مکانی آزمون می‌شود. بُعد ساختاری به ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و اجتماعی اشاره دارد که ظرفیت‌های بازتولید زیست روستایی را فراهم یا محدود می‌کند (مانند ترکیب سنی، باسواد، نسبت جنسی و پویایی‌های جمعیتی). این شاخص‌ها ماهیت روستایی بودن را به‌طور مستقیم بازنمایی نمی‌کند، بلکه به عنوان متغیرهای زمینه‌ای عمل می‌کند که توان اجتماعی و انسانی لازم برای

¹ Utopia² Memory³ Gieryn⁴ Rurality⁵ Sense of belonging

اصالت و پویایی خود را حفظ کرده است؛ بنابراین، مطالعه این منطقه نه تنها تصویری گویا از وضعیت «روستایی بودن» در یکی از روستایی ترین مناطق استان ارائه می دهد، بلکه زمینه ای ایدئال برای آزمون رابطه بین این عینیت جغرافیایی و احساس تعلق ساکنان فراهم می سازد. فهم این رابطه در چنین بافتی می تواند به درک عمیق تری از پویایی های جوامع روستایی اصیل و چگونگی حفظ یا تقویت پیوند انسان با مکان در آنها بینجامد.

پیشینه تحقیق

انسان شناسان، روان شناسان و جغرافی دانان مکان و تأثیر آن بر مردم را بررسی کرده اند (Budruk et al., 2009: 825)؛ باین حال، نظریه پردازان معماری به ندرت به این سؤال پرداخته اند که افراد در واقع چگونه با محیط خود شناسایی می شوند. در عوض، آنان کمابیش درگیر سؤالات مربوط به فرم بوده اند، گویی هویت فرهنگی به نوعی تنها توسط فرم تشکیل شده است (Leach, 2003: 76). مطالعاتی که تعلق مکانی را به عنوان تمرکز کلیدی و مفهوم مرکزی تحقیق در نظر می گیرد، به طور چشمگیری در دهه ۲۰۰۰ انجام شده است. در حالی که مجموعه ای از ادبیات در حال رشد درباره تعلق به مکان وجود دارد، چندین محقق (برای نمونه، Anthias, 2006: 19; Antonsich, 2010: 644; Crowley, 1999: 17; Mahar et al., 2013: 77) اشاره کرده اند که خود این مفهوم به طور مبهم تعریف و به طور ناقص نظریه پردازی شده است. در عوض، اغلب بدیهی و بی نیاز از توصیف در نظر گرفته شده است. افزون بر این، تعلق به یک مکان به عنوان تجربه ای مادی و جسمانی در نظر گرفته شده است؛ بنابراین، فضایی بودن تعلق به میزان زیادی با زمان مندی^۱، مادیت^۲ و تجسد^۳ به هم گره خورده است و فضا به عنوان چارچوبی عینی و ملموس برای اتصال گستره، مختصات و روابط مختلف دیگر تعلق عمل می کند. بیشتر مقالاتی که درباره

تداوم یا تضعیف کیفیت های روستایی را صورت بندی می نماید. در مقابل، بعد کارکردی به هسته های عملکردی زیست روستایی نزدیک تر است و الگوهای معیشتی، پیوندهای اقتصادی - اکولوژیکی و نحوه بهره برداری از محیط را در بر می گیرد. ابعادی که مستقیماً در تولید معنا، هویت مکانی و تجربه زیسته روستایی دخیل است؛ بدین ترتیب، چارچوب نظری پژوهش از توصیف صرف شاخص ها فراتر می رود و سازوکارهای رابطه ای میان ساختارها و کارکردها را در تولید/ تضعیف حس تعلق تحلیل می کند.

سنجش ابعاد ساختاری و کارکردی روستائیت بر پایه داده های آماری ثانویه آخرین سرشماری های جمعیت (۱۳۹۶) و کشاورزی (۱۳۹۹) انجام و حس تعلق به روستا از طریق پیمایش مستقل میدانی مطالعه شده است. این طراحی دوجبهی یا رهیافت دوگانه، امکان تحلیل پیوندهای علی - تفسیری (تبیین دیالکتیک) را میان کیفیت های عینی سکونتگاه (واقعیت های کالبدی - ساختاری روستا) و تجربه زیسته ساکنان (جهان ذهنی روستاییان) فراهم می کند، آن طور که نه صرفاً در سطح توصیفی، بلکه در چارچوبی تحلیلی بررسی شود. به طور خلاصه پژوهش در پی پاسخ به این پرسش تحلیلی بوه است: «تغییر در لایه های ساختاری (مانند پویایی های جمعیتی) و کارکردی (مانند تغییر الگوی معیشت) تا چه حد موجب دگرگونی در ابعاد چندگانه حس تعلق (شامل هویت، وابستگی و روابط اجتماعی) می شود؟»

قلمرو مکانی این پژوهش، بخش کرون از توابع شهرستان تیران و کرون در استان اصفهان است. این انتخاب از چند منظر حائز اهمیت است: براساس آمارهای رسمی، شهرستان تیران و کرون با داشتن بیشترین نسبت جمعیت روستانشین (حدود ۵۸ درصد) در استان اصفهان، کانونی اصیل و شاخص برای مطالعه پدیده روستایی و روستائیت به شمار می رود. این در حالی است که روند شهرنشینی در این شهرستان در مقایسه با استان کندتر بوده و در نتیجه، ساختارهای جمعیتی و کارکردهای اقتصادی - کشاورزی روستاهای آن تا حد زیادی

¹ Temporality

² Materiality

³ Embodiment

فضایی بودن تعلق بحث می‌کنند بر اقلیت‌های قومی، نژادی یا ملی یا گروه‌های به حاشیه‌رانده شده تمرکز دارند (Lähdesmäki et al., 2016: 233-236). همچنین، به نظر می‌رسد در پژوهش‌های علمی اخیر، مفهوم تعلق در کنار مفهوم هویت پدیدار شده و تا حدی مفهوم هویت را جایگزین کرده یا به چالش کشیده است. با وجود تلاش‌ها برای مفهوم‌سازی هویت به عنوان فرایندی چندلایه و سیال، برخی از محققان استدلال کرده‌اند که این مفهوم قدرت تحلیلی خود را از دست داده است؛ برای مثال، پروبین^۱ (5: 1996) اشاره می‌کند که تجربیات و موقعیت‌هایی وجود دارد که فراتر از آن چیزی است که مفهوم هویت می‌تواند تسخیر کند. در عوض، او مفهوم تعلق را پیشنهاد می‌کند. در واقع، تعداد فزاینده‌ای از محققان با مفهوم‌پردازی دیگری به سؤالات مربوط به اشکال متنوع «وابستگی‌ها»^۲ یا «هویت‌یابی‌ها»^۳ پرداخته‌اند (Probyn, 1996: 234). پورجعفر (۱۳۸۷) هویت را به‌طور کلی مجموعه‌ی علائمی می‌داند که موجب شناسایی راحت و به خاطر سپردن چیزی خواهد شد. بدین صورت است که هویت با فرهنگ نیز ارتباط تنگاتنگی دارد؛ چون این فرهنگ‌ها هستند که به‌مرور زمان علائم و نشانه‌هایی را در ابعاد گوناگون در جوامع مختلف شکل می‌دهند. فرهنگ را تمامی رفتارهای اجتماعی و اندوخته‌های معنوی یک جامعه هم می‌نامند و بدین ترتیب هویت و فرهنگ به هم مرتبط می‌شوند. از نظر بسیاری هویت بار مثبت دارد و منظور از با هویت بودن چیزی، کسی یا جایی این است که از سطح فرهنگی، اجتماعی یا اقتصادی بسیار خوبی برخوردار است؛ ولی در عین حال هویت می‌تواند بار معنایی منفی هم داشته باشد و چه‌بسا چیزی که از نظر برخی منفی است، از نظر دیگران مثبت جلوه کند. از نظر وی هویت دارای انواعی است که در این ارتباط می‌توان به هویت فضایی – کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، طبیعی و فرهنگی اشاره کرد (پورجعفر، ۱۳۸۷: ۸۴).

در پژوهش‌های متعددی به ماهیت چندبعدی دلبستگی به مکان اشاره شده است (Burholt et al., 2014)؛ برای نمونه، موهان^۴ (2011) آن را مفهومی ناهمگون از بی‌تفاوتی کامل به تعهد کامل، از فعالیت در برخی حوزه‌ها، اما نه در برخی دیگر و مشارکت در برخی زمان‌ها، اما نه در مواقع دیگر می‌داند. شف^۵ (2011) افراط‌های آن را «بیگانگی کامل» از یک‌سو و «همبستگی کامل» از سوی دیگر، و از سطوح بالای سرمایه اجتماعی گرفته تا جوامع از هم‌گسیخته یاد می‌کند. برخی افراد فقط از «بودن» در مکانی خوشحال هستند، بدون اینکه لزوماً به‌طور فعال در آن درگیر باشند (Forrest & Kearns, 2001; Hidalgo & Hernández, 2001)، احتمالاً به این دلیل که ارزش‌های مشترکی با دیگران در جامعه ندارند. برخی ممکن است از مکان‌های محلی خود انصراف دهند و فعالانه به دنبال حریم خصوصی باشند (Bailey, 2000; Fiorina, 1999)؛ باین حال، برخی دیگر می‌توانند در منطقه خود محل یا ضداجتماع باشند (Proctor, 2006; Nan, 2008).

هوکس^۶ (2008) در کتابی در رابطه با فرهنگ مکان به مفاهیم خانه، عضویت در جامعه و معنای احساس تعلق می‌پردازد؛ به مسائل مربوط به زمین و مالکیت زمین^۷ تمرکز دارد؛ گذشته را منبعی برای بازسازی و تجدید نظر به حال می‌داند و در نهایت تعلق را نه به معنای یافتن مکانی عالی برای زندگی، بلکه به معنای ایجاد حس خانه و اجتماع در هر جایی که هستیم، معرفی می‌کند.

برهم و همکاران^۸ (2013) در بررسی رابطه بین نگرانی زیست‌محیطی، معنای مکان و دلبستگی به مکان نشان دادند که برقراری و تقویت ارتباطات عاطفی مثبت و قوی افراد با مکان‌ها می‌تواند استراتژی قدرتمندی برای ترویج نگرانی‌های زیست‌محیطی باشد. دالیمور و همکاران^۹ (2018) در بررسی

⁴ Mohan

⁵ Scheff

⁶ Hooks

⁷ Land ownership

⁸ Brehm et al.

⁹ Dallimore et al.

¹ Probyn

² Attachments

³ Identifications

عوامل مؤثر بر داوطلب شدن در جوامع محلی در ولز و انگلستان بر اهمیت در نظر گرفتن انگیزه‌های فردی و زمینه‌های محلی هنگام درک و حمایت از داوطلبی در جوامع تأکید می‌کنند. حبیب و وارد^۱ (2019) در مجموعه مطالعه‌ای درباره «شیوه‌های بودن» جوانان امروز توسط اعمال، گفتمان‌ها و روحیات مکان‌ها، فضاها و نهادهای خاص، تعلق داشتن را فرایندی گفتمانی و پیچیده و دیالکتیکی شخصی و قدرتمند در تعامل دائمی با محیط قلمداد کرده و به این نکته بسیار مهم اشاره می‌کنند که افراد نمی‌توانند به سادگی به فضایی تعلق داشته باشند، مگر اینکه دیگران موقعیت آن‌ها را در آنجا تصدیق کنند. همین‌طور، تعلق داشتن به همان اندازه که می‌تواند توان بخش باشد، می‌تواند آزارنده هم شود؛ چیزی که می‌تواند چالش برانگیز، ناسازنمایانه و متزلزل باشد، در عوض آنکه خیلی راحت زیست‌پذیر^۲ باشد. پژوهش جیا و همکاران^۳ (2021) درباره پویایی جامعه‌محور و درونی در حفاظت از مناظر سنتی روستایی در بین ۱۶ جامعه تونپو^۴ در چین نشان می‌دهد که بین سرزندگی اجتماعی - فرهنگی جامعه و حفظ مناظر سنتی ارتباط مثبت قوی وجود دارد. عواملی مانند خرد نیمه‌خودآگاه اکولوژی حس‌های زمین^۵، دلبستگی به مکان، سازمان جامعه‌محور و ارتباط انسان با محیط در مقایسه با سیاست‌های از بالا به پایین و توسعه گردشگری، تأثیر قوی‌تر و مثبت‌تری در این رابطه داشته‌اند. مک‌لارن^۶ (2020) در بررسی رابطه بین روستائیت این موضوعات را مطالعه کرده است: دلایل زندگی و افکار خودکشی در میان مردان استرالیایی، چگونگی تأثیر زندگی در مناطق روستایی بر وجود افکار خودکشی و اینکه آیا دلایل زندگی به‌عنوان عوامل محافظت‌کننده در برابر افکار خودکشی عمل می‌کند و با نشان دادن اینکه مردان ساکن در مناطق روستایی در مقایسه با

همتایان شهری خود بیشتر در معرض افکار خودکشی قرار دارند، بر اهمیت دلایل زندگی به‌عنوان یک عامل محافظ و ضرورت مداخلات هدفمند و خدمات حمایتی برای رسیدگی به چالش‌های سلامت روان مردان ساکن در مناطق روستایی تأکید می‌کند. پژوهش کوهن و همکاران^۷ (2020) پیچیدگی‌های مفهوم روستائیت و تأثیر آن را بر سلامت، رفاه و دسترسی به منابع برای افراد مسن بررسی می‌کند و لزوم توسعه رویکردهای دقیق‌تر برای مطالعه جمعیت‌های روستایی و استراتژی‌های رفع نیازهای منحصربه‌فرد افراد مسن ساکن در مناطق روستایی را برجسته کرده است. برنسن و همکاران^۸ (2022) آرزوهای جوانان جوامع روستایی و جنگلی را در ایالات متحده برای آینده زندگی مطالعه کرده و نشان دادند درحالی‌که برخی از جوانان روستایی به دلیل ارتباطات اجتماعی قوی و احساس تعلق، به ماندن در جوامع خود تمایل دارند، برخی دیگر تحت تأثیر عواملی مانند فرصت‌های شغلی، دسترسی به آموزش و درک زندگی روستایی در بیرون قرار می‌گیرند.

مبانی نظری

واژه تعلق^۹ دو معنای رایج دارد: یکی به عضویت^{۱۰}، بخشی از چیزی بودن و کشش^{۱۱} داشتن به آن دلالت دارد؛ مانند زمانی که افراد به خانواده‌ها، محل‌های کار و ملل تعلق دارند؛ معنای دیگر که بیشتر به صورت جمع نوشته می‌شود، بیانگر دارایی^{۱۲} و اشیایی است که به کسی تعلق دارد و حاکی از رابطه اشخاص - اشیاء^{۱۳} است (Cockburn et al., 2018: 6). تعلق را می‌توان به‌عنوان دلبستگی^{۱۴} درک کرد؛ اصطلاحی که شپتون^{۱۵} (2009) در کتاب خود با عنوان *ایدئولوژی‌های دلبستگی در آفریقا* استفاده کرد. این به درک این موضوع کمک می‌کند که

⁷ Cohen et al.

⁸ Bernsen et al.

⁹ Belonging

¹⁰ Membership

¹¹ Affinity

¹² Property

¹³ Subject-Object Relationship

¹⁴ Attachment

¹⁵ Shipton

¹ Habib & Ward

² Inhabited

³ Jia et al.

⁴ Tunpu

⁵ Land Senses Ecology

⁶ McLaren

جمعیت‌شناختی تنها توصیف‌کننده‌های آماری نیست، بلکه نشانگر «کیفیت زیست اجتماعی» و میزان ثبات یا تغییر در هویت روستایی محسوب می‌شود؛ برای نمونه، نسبت جنسی و نرخ باسوادی در یک بستر روستایی می‌تواند بازتاب‌دهنده الگوهای تقسیم کار سنتی، میزان ماندگاری نیروی کار مولد و پتانسیل نوسازی اجتماعی در مقابل ساختارهای سنتی باشد.^۳ این شاخص‌ها درواقع «ظرفیت انسانی» روستا را برای حفظ پیوندهای اجتماعی و تولید حس تعلق (در قالب الگوی گمینشافت) نشان می‌دهد.

ب) بُعد کارکردی (روستائیت به مثابه نظام بهره‌برداری «متابولیسم اقتصادی»): از منظر کارکردی، روستائیت با غلبه فعالیت‌های مبتنی بر زمین و منابع طبیعی تعریف می‌شود. این فضا تنها از طریق کشاورزی، اعم از اساسی، جانبی یا تفریحی هویت نمی‌یابد، بلکه مجموعه‌ای از فعالیت‌های مولد نظیر باغداری، مدیریت منابع آب و بهره‌برداری از منابع محیطی را شامل می‌شود که در یک منظره وسیع بصری (بهره‌برداری‌های مختلف) تبلور می‌یابد (Hodžić, 2017: 484). تحلیل این بُعد نشان می‌دهد که کشاورزی نه فقط یک شغل، بلکه به مثابه بند ناف ارتباط‌دهنده ساکن با محیط است. همچنین، روستا صرفاً «مکان تولید» نیست، بلکه «منظره‌ای کارکردی» است که از طریق ارزش‌آفرینی اقتصادی، پیوند میان انسان و زمین را بازتولید و زیربنای مادی احساس تعلق را پی‌ریزی می‌کند.

برخی نظریه‌های کلاسیک جامعه‌شناسی که ماهیت و تمایز روابط را در جوامع سنتی و مدرن بررسی کرده‌اند، می‌تواند به تبیین چگونگی تأثیرگذاری ساختار و کارکرد روستا (روستائیت) بر حس تعلق به روستا کمک کند. نظریات تونیس^۴ (1887) و دورکیم^۵ (1893) نمونه‌هایی از این چارچوب‌های نظری هستند. تونیس در تمایز مشهور خود، دو

تعلق فقط به عضویت در یک گروه یا دسته نیست، بلکه به پیوندهای دیگری نیز مربوط می‌شود؛ برای مثال، تعلق و وابستگی به دوستی که استفاده از قطعه‌ای زمین را پیشنهاد می‌دهد (Otto et al., 2023: 145). تمایز بین تعلق به عنوان وابستگی داشتن و تعلق به عنوان مالک بودن می‌تواند از بین برود. به بیان کاکبرن^۱ و همکاران (2018: 6) در بسیاری از موارد، افراد و اشیا واسطه تعلق هستند. این مورد زمانی است که مردم از طریق آنچه به آنها تعلق دارد، به یکدیگر تعلق پیدا می‌کنند؛ مانند زمانی که با هم در یک خانه یا دهکده زندگی یا در یک محل با هم کار می‌کنند. درحالی‌که برخی از روابط تعلق عمدتاً ماهیت مکانی دارد، لزوماً دارای یک بُعد زمانی هم است و بالعکس. احساس تعلق به یک مکان معمولاً در سنجش به عنوان فرایند زمانی تلقی می‌شود که تجربیات گذشته، تصورات حال و انتظارات برای آینده را ترکیب می‌کند (Lähdesmäki et al., 2016: 236). برخی از روابط تعلق مانند تعلق به یک مذهب، یک گروه اجتماعی یا شغلی، یک ایدئولوژی یا یک حزب سیاسی کاملاً فرهنگی است. برخی دیگر غالباً از روابط طبیعی تعلق بوده، اما اثر فرهنگی گرفته است؛ برای مثال، تعلقی که هریک از افراد به یک گروه خونی خاص دارند (Girard & Grayson, 2016: 1).

مفهوم «روستائیت» با وجود قدمت جغرافیایی، امروزه نه وضعیتی ثابت، بلکه سازه‌ای است که در تضاد با تحولات شتابان دهه‌های اخیر بازتعریف می‌شود (Dymitrow & Brauer, 2017: 28). در پژوهش حاضر، روستائیت تنها به معنای سکونتگاه‌های کوچک با تراکم کم نیست، بلکه به عنوان محیط معنایی و عملکردی در تقابل با «شهريت^۲» تحلیل می‌شود. برای عملیاتی‌سازی دقیق این مفهوم و خروج از ابهام توصیفی، روستائیت در دو لایه تحلیلی «ساختاری» و «کارکردی» بازتعریف شده است:

الف) بُعد ساختاری (روستائیت به مثابه بستر اجتماعی «مورفولوژی اجتماعی»): در این لایه، شاخص‌های

^۳ به‌طور خاص، نسبت جنسی در مناطق روستایی بازتاب‌دهنده الگوی مهاجرت‌های گزینشی و پایداری نیروی کار مولد است. همچنین نرخ باسوادی، نشان‌دهنده میزان نفوذ ارزش‌های مدرن و تغییر در نظام آگاهی روستایی است که مستقیماً بر بازتعریف «هویت مکانی» اثر می‌گذارد.

^۴ Tönnies

^۵ Durkheim

^۱ Cockburn et al.

^۲ Urbanity

یک سکونتگاه ویژگی‌های اصیل روستایی خود (همگنی جمعیتی و غلبه کشاورزی) را بیشتر حفظ کرده باشد، انتظار می‌رود که مکانیزم‌های سنتی همبستگی فعال‌تر بوده و در نتیجه، «حس تعلق» ساکنان (به‌عنوان یک برآیند ذهنی) در ابعاد کالبدی، اجتماعی و احساسی قوی‌تر باشد. این پژوهش با آزمون این گزاره به دنبال سنجش میزان انطباق این نظریات کلاسیک با واقعیت‌های روستایی در منطقه مورد مطالعه است. به‌طور مشخص: (۱) هرچه شاخص‌های ساختاری یک روستا (مانند پایداری جمعیت و نسبت جوانی) به الگوی گمیشافت/همبستگی مکانیکی نزدیک‌تر باشد، حس تعلق ساکنان قوی‌تر خواهد بود؛ (۲) هرچه شاخص‌های کارکردی یک روستا (غلبه کشاورزی، رونق آن، و تنوع اقتصادی مرتبط با آن) بیشتر حفظ شود، مکانیزم‌های سنتی همبستگی (گمیشافت/همبستگی مکانیکی) فعال‌تر عمل می‌کند و حس تعلق ساکنان عمیق‌تر و پایدارتر خواهد بود و (۳) انتظار می‌رود بعد کارکردی روستائیت (به‌ویژه نقش کشاورزی و زمین) به دلیل ارتباط مستقیم‌تر با معیشت و هویت تأثیر قوی‌تری بر حس تعلق داشته باشد تا بعد صرفاً ساختاری آن.

مواد و روش‌ها

منطقه مورد مطالعه

دهستان کرون سفلی با مساحتی بالغ بر ۲۷۰ کیلومتر مربع یکی از دو دهستان واقع شده در بخش کرون شهرستان تیران و کرون استان اصفهان است. این دهستان شامل ۱۶ سکونتگاه روستایی است که همگی آنها به عناوینی در تحقیق حاضر مطالعه می‌شوند که در جدول (۱) آمده است. این دهستان با تعداد ۱۹۷۱۶ نفر جمعیت متشکل از ۱۰۰۵۶ نفر مرد و ۹۶۶۰ نفر زن که در قالب ۶۱۲۸ خانوار توزیع شده است، ۶۰/۳۲ درصد از جمعیت بخش کرون و ۲۷/۵۵ درصد از جمعیت شهرستان را تشکیل می‌دهد. در شکل (۱) موقعیت جغرافیایی منطقه و توزیع فضایی روستاهای مورد مطالعه نشان داده شده است.

نوع اجتماع انسانی را معرفی می‌کند: «گمیشافت»^۱ یا اجتماع^۲، و «گزلشافت»^۳ یا جامعه^۴. گمیشافت که الگوی غالب در جوامع روستایی است، بر روابط صمیمی، عاطفی و پیوندهای خونی و خاکی استوار است. در این ساختار، «اراده ارگانیک» حاکم است و افراد به دلیل سنت، خویشاوندی و همسایگی حس تعلق عمیق و درون‌زادی به مکان و گروه دارند. در مقابل، گزلشافت (الگوی شهری) بر روابط قراردادی، عقلانی و سودمحور استوار است. براساس این نظریه، انتظار می‌رود که شاخص‌های مهم «روستائیت» (مانند ساختار جمعیتی همگن و کارکرد کشاورزی مشترک)، محیطی از نوع گمیشافت را بازتولید و در نتیجه، «حس تعلق» قوی‌تری را در ساکنان ایجاد کند. دورکیم نیز همسو با تونیس، تحول جوامع را از «همبستگی مکانیکی»^۵ به «همبستگی ارگانیک»^۶ تبیین می‌کند. در جوامع روستایی که تقسیم کار ساده‌تر است و افراد تجربیات، ارزش‌ها و سبک زندگی مشابهی (غالباً مبتنی بر کشاورزی) دارند، همبستگی مکانیکی شکل می‌گیرد. این نوع همبستگی براساس «تشابه» بنا شده و وجدان جمعی در آن بسیار قوی است. این «تشابه» در ساختار و کارکرد (روستائیت)، زیربنای اصلی شکل‌گیری هویت جمعی و احساس تعلق به مکان است.

با تلفیق تعاریف ارائه شده و نظریات تونیس و دورکیم، چارچوب نظری پژوهش حاضر بر این پیش‌فرض استوار است که «روستائیت» به‌عنوان واقعیت عینی (متشکل از بعد ساختاری/جمعیتی و بعد کارکردی/کشاورزی)، بستر مادی و اجتماعی لازم را برای شکل‌گیری نوع خاصی از روابط انسانی (گمیشافت/همبستگی مکانیکی) فراهم می‌آورد. طبق مدل مفهومی کاکبرن و همکاران (2018)، افراد و اشیاء (محیط کالبدی و فعالیت‌ها) واسطه‌های تعلق هستند؛ بنابراین، هرچه

¹ Gemeinschaft

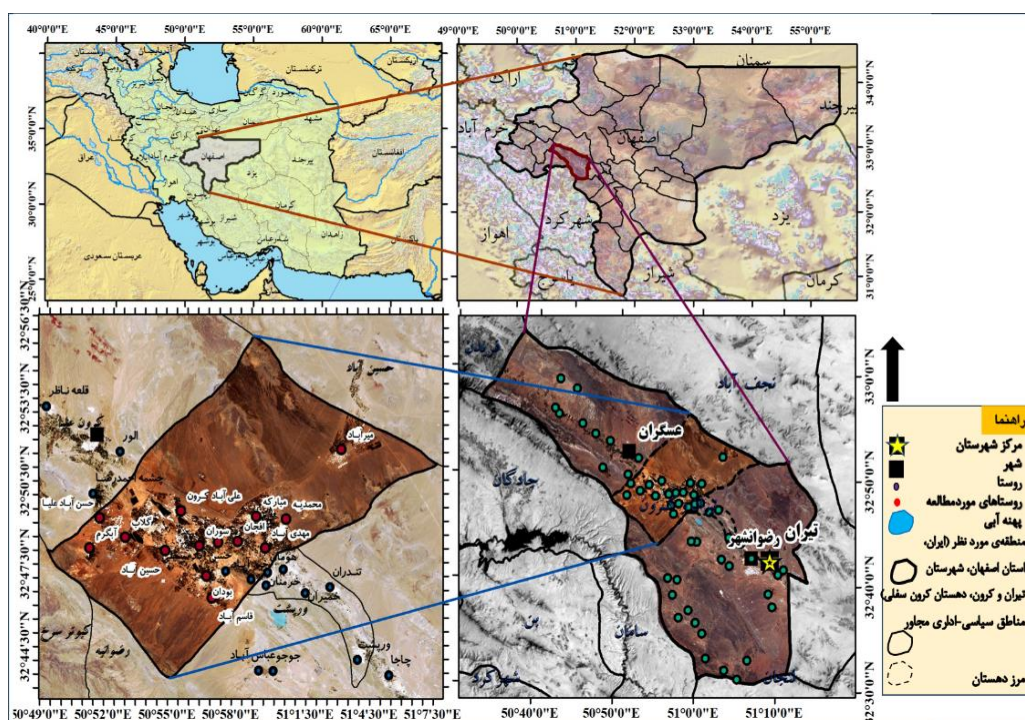
² Community

³ Gesellschaft

⁴ Society

⁵ Mechanical solidarity

⁶ Organic solidarity

شکل ۱- جایگاه منطقه مورد مطالعه در واحدهای سیاسی - اداری بالادست (مأخذ: نگارندگان براساس اطلاعات وزارت کشور)

Fig 1- Map of the Study Area (Source: Authors, Based on Data from the Ministry of Interior)

ارتفاعات فاصله گرفته شود، مقدار متوسط دمای سالانه افزایش می‌یابد. روستاهای دشتی از این نظر معتدل‌تر هستند. روستاهای میرآباد و مهدی‌آباد گرم‌تر از دیگر سکونتگاه‌های این دهستان هستند. بارش‌ها در این منطقه از جنوب غرب منطقه به سمت شمال شرق روبه‌کاهش می‌گذارد و آن را در طیف ۲۵۰ میلی‌متر تا بیش از ۳۰۰ میلی‌متر می‌توان بیان کرد. بیشتر روستاهای منطقه مورد مطالعه (میرآباد، مبارکه، مهدی‌آباد، افجان، نسیم‌آباد، علی‌آباد، حسین‌آباد و قاسم‌آباد) دارای خاک‌هایی از نوع اریدی سول هستند. روستاهای بودان، سوران، قهریزجان، گلاب و آبگرم روی اراضی با خاک‌های اینسپتی سول واقع هستند. اراضی ارتفاعات شمالی و روستای نیمه‌کوهستانی محمدیه دربرگیرنده خاک‌های انتی سول است. اراضی ارتفاعات جنوبی و روستای حسن‌آباد بیشتر خاک‌هایی از نوع اینسپتی سول با خصایص مناطق کوهستانی دارد.

نزدیک به ۷ کیلومتر مربع از پهنه دهستان ساخت‌وساز شده که با در نظر گرفتن اراضی قابل ساخت پیرامون سکونتگاه‌ها مساحتی در حدود ۲۰ کیلومتر مربع از پهنه دهستان مذکور را سطوح کاربری مسکونی دربر می‌گیرد. اراضی کشاورزی بسته به شرایط آبی و فنی، هرساله می‌تواند مساحتی بین ۲۰۰۰ تا ۸۰۰۰ هکتار را به خود اختصاص دهد. بیش از ۲۶۰ هکتار زمین در این منطقه مشجر شده است. اراضی نسبتاً بایر در این دهستان تا بیش از ۱۰ هزار هکتار برآورد می‌شود. چمنزارها بیش از ۵۰۰ هکتار را (به‌ویژه در اراضی پایکوهی و بیشه‌ها) پوشش می‌دهند. مساحت مراتع نیز ۱۰۰۰۰ تا بیش از ۱۷۰۰۰ هکتار برآورد شده است. دو روستای حسن‌آباد و آبگرم بین دو خط هم‌دمای ۸ و ۱۰ درجه و دیگر روستاهای مورد مطالعه بین خطوط هم‌دمای ۱۰ و ۱۲ درجه سانتی‌گراد قرار گرفته‌اند. کمترین متوسط دمای سالانه، $۸/۳^{\circ}$ را ارتفاعات و نواحی مشرف به آن (ازجمله روستاهای آبگرم و حسن‌آباد علیا) داشته و هرچه قدر از

روش‌شناسی

سرشماری کشاورزی سال ۱۳۹۳ مرکز آمار ایران استخراج شده است. داده‌های متغیر دوم یعنی «حس تعلق به مکان»، به صورت داده‌های اولیه و از طریق پرسشنامه‌های ساختاریافته و انجام مصاحبه با پاسخ‌گویان گردآوری شد؛ ازاین‌رو پژوهش حاضر تلفیقی از روش‌های کتابخانه‌ای و پیمایشی است. جدول (۱) ابعاد و مؤلفه‌های مفهومی و عملیاتی‌سازی دو متغیر اصلی پژوهش را نشان می‌دهد.

تحقیق حاضر در وهله نخست در پی ارائه نمایشی کلی از وضعیت رابطه میان دو مقوله مورد بررسی و سپس درصدد شناسایی الگوها، همبستگی‌ها و عوامل سازنده میزان و کیفیت این رابطه است؛ ازاین‌رو پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی است. داده‌های مربوط به متغیر نخست یعنی «روستائیت»، به صورت داده‌های ثانویه و با پوشش کامل جامعه از پایگاه‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ و

جدول ۱- مفهوم و تعریف عملیاتی سنجه‌های روستائیت و حس تعلق به روستا

Table 1- Conceptual and Operational Definitions of Rurality and Village Attachment Constructs

منبع	مؤلفه‌های عملیاتی	شاخص‌های اصلی	سنجه‌ها
اصلائی و امینی، ۱۴۰۱؛ ذبیحی و همکاران، ۱۳۹۸	- بُعد خانوار - نسبت جنسی - درصد باسواد - نرخ اشتغال - نسبت جوانی - نسبت سال‌خوردگی - بار تکفل - نرخ رشد ده‌ساله جمعیت (۸۵-۹۵)	- روستائیت دموگرافیک (ساختارهای جمعیتی)	روستائیت
اصلائی و امینی، ۱۴۰۰؛ Zabihi et al., 2021	- درصد خانوارهای بهره‌بردار - بهره‌برداران باسواد - بهره‌برداری‌های زراعی - بهره‌برداری‌های باغی - متوسط اندازه زمین در واحد بهره‌برداری - سرانه زمین خانوارهای بهره‌بردار - کشت آبی - زمین‌های زراعی زیرکشت - زمین‌های زراعی زیرکشت آبی	- روستائیت کشاورزی (کارکردهای کشاورزی)	روستائیت
Hidalgo & Hernández, 2001; Williams & Vaske, 2003; Schultz et al., 2004; Kyle & Chick, 2007; Sampson & Goodrich, 2009; Trentelman, 2009;	- هویت مکانی^۱ - وابستگی مکانی^۲ - نقش‌های اجتماعی^۳ - روابط اجتماعی^۴ - روان‌شناسی محیط^۵ - کالبد محیط^۶	- زمینه‌های فردی - زمینه‌های اجتماعی - زمینه‌های محیطی	حس تعلق به روستا

محقق ساخته

۱- ابعادی از «خود» شامل ترکیبی از احساسات و پیوندهای نمادین با مکان، تعریفی از «ما که هستیم».

۲- ارتباط کارکردی بر پایه پیوند فیزیکی فرد با محیط و توان محیط فیزیکی برای فراهم کردن شرایط معیشتی لازم برای فرد.

۳ و ۴- احساس تعلق یا عضویت به گروه دوستان، خانواده و جامعه و پیوندهای عاطفی مبتنی بر تاریخچه، علایق و دغدغه‌های مشترک.

۵ و ۶- پیوند ضمنی یا آشکار با بخشی از محیط طبیعی بر پایه پیشینه، واکنش‌های عاطفی یا بازنمایی شناختی (مانند تولید دانش).

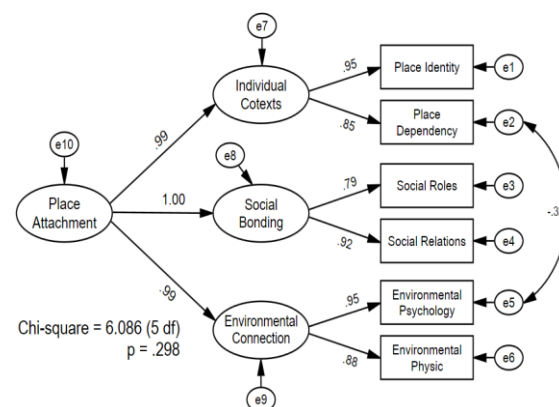
مناسب و قابل قبول مقیاس‌ها برای تحلیل‌های بعدی است. جامعه آماری پژوهش حاضر، کلیه ساکنان روستاهای دهستان کرون سفلی از توابع شهرستان تیران و کرون به تعداد ۱۹۷۱۶ نفر بوده است. باتوجه به گستردگی جامعه و تفاوت‌های ساختاری روستاها، نمونه آماری به روش طبقه‌ای و با ترکیبی براساس اصل تسهیم به نسبت جمعیت هر روستا به عنوان یک طبقه تعیین شده است. حجم نمونه با بهره‌گیری از فرمول کوکران برای جوامع محدود^۵ و بر مبنای پارامترهای مستخرج از مطالعه مقدماتی ($d=0/05$ ، $t=1/96$ ، $p=0/88$ و $q=0/12$)، برابر با ۱۶۱ برآورد و در نهایت ۱۵۸ پرسشنامه با مصاحبه‌گری تکمیل شد. مقادیر p و q بیانگر درصدهایی از پاسخ‌گویان در نمونه مطالعه مقدماتی است که میانگین سازه کلی حس تعلق آنان به روستایشان به ترتیب بالاتر و پایین‌تر از میانه طیف (۳) بوده است. چنان‌که اشاره شد، طبقه‌بندی براساس واحدهای جغرافیایی (روستاها) انجام شده است تا تفاوت‌های محیطی هر روستا در نتایج پیمایش لحاظ شود. ترکیب و توزیع نهایی نمونه آماری در جدول (۲) معرفی شده است.

جدول ۲- توزیع و ترکیب نمونه آماری در روستاهای مورد مطالعه

Table 2- Distribution and composition of the studied statistical sample

روستا	سهم نمونه	روستا	سهم نمونه
آبگرم	۵	حسین‌آباد	۱۱
افجان	۱۲	مهدی‌آباد	۸
علی‌آباد	۵	میرآباد	۲۲
بودان	۱۱	مبارکه	۱۳
قهریزجان	۱۷	محمدیه	۱۱
قاسم‌آباد	۹	نسیم‌آباد	۷
گلاب	۳	سوران	۷
حسن‌آباد وسطی	۱۱	حسن‌آباد علیا	۶
مجموع (حجم نمونه)	۱۵۸		

برای تضمین روایی ابزار سنجش حس تعلق به مکان، نخست محتوای پرسشنامه بر پایه مطالعه نظام‌مند پیشینه نظری و بهره‌گیری از چارچوب‌ها و مقیاس‌های معتبر در ادبیات موضوع طراحی شد و گویه‌ها با ابعاد نظری حس تعلق (کالبدی، اجتماعی و احساسی) هم‌تراز شد^۱. سپس، نسخه اولیه ابزار با ارجاع به نظرات کارشناسی بازنگری شد و اصلاحات لازم از حیث شفافیت مفهومی، تناسب فرهنگی و بومی‌سازی گویه‌ها اعمال شد. روایی سازه^۲ حس تعلق به روستا نیز با به‌کارگیری رویکرد تحلیل عاملی تأییدی^۳ مبتنی بر مدل‌سازی معادله‌های ساختاری^۴ بررسی و ارزیابی آماری شد. خلاصه شماتیک این مدل‌سازی و نتایج حاصل از آن، که به‌روشنی مؤید روایی سازه حس تعلق به روستا است، در شکل (۲) نشان داده شده است.

شکل ۲- مدل‌سازی آماری و نتایج ارزیابی روایی سازه حس تعلق به روستا

Fig 2- Statistical modeling and construct validity assessment of village attachment

پایایی ابزار نیز با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ بر مبنای داده‌های پیش‌آزمون ارزیابی شد. ضرایب به‌دست‌آمده برای سه زیربُعد فردی، اجتماعی و محیطی حس تعلق در بازه ۰/۷۳ تا ۰/۸۶ حاصل شد که نشان‌دهنده همسانی درونی

¹ Content Validity

² Construct Validity

³ CFA: Confirmatory Factor Analysis

⁴ SEM: Structural Equation Modeling

⁵ Cochran's formula with finite population correction (FPC)

یافته‌ها و بحث

توصیف آماری پروفایل دموگرافیک پاسخ‌گویان

توزیع نمونه برحسب جنسیت با اندکی برتری برای مردان (۵۱/۹٪)، تقریباً برابر بوده است. متوسط سن پاسخ‌گویان ۳۸ سال است که بیانگر نمونه نسبتاً میان‌سال است و دامنه تغییرات آن از ۱۵ تا ۷۰ سال بوده است. انحراف معیار بالای این متغیر (۱۳/۳ سال) نشان می‌دهد که تقریباً افراد از سن‌های مختلف به‌طور تصادفی در پاسخ‌گویی به سؤالات مشارکت داشته‌اند. همچنین، ۷۳/۴ درصد مشارکت‌کنندگان متأهل بوده‌اند. نزدیک به نیمی از آنان (۴۸/۷٪) تنها در حد سیکل و بقیه تحصیلات بیشتری داشته‌اند که فراوانی بیشتر (۱۷/۱٪) مربوط به مدرک دیپلم بوده است. ۸۱ درصد پاسخ‌گویان از اشتغال کامل (با بیشترین میزان ۴۳ درصد در مشاغل آزاد و ۱۳/۳ درصد در فعالیت‌های کشاورزی) برخوردار بوده‌اند. ۵/۱ درصد بیکار بوده و ۱۳/۹ درصد

باقی‌مانده نیز اشتغال ناقص و نیمه داشته‌اند. وضعیت قریب‌به‌اتفاق آنها (۹۱/۱٪) سکونت دائم در روستا داشته، ۷/۶ درصد آنان سیکل منظمی در ترک روستا و مراجعه به آن داشته‌اند و ۱/۳ درصد نیز به‌ندرت در روستا زندگی می‌کنند.

معرفی عملیاتی و توصیف آماری سنجه‌های متغیر «حس تعلق به روستا»

برای حصول روایی و براساس مدل نظری انتخاب‌شده، سازه مفهومی حس تعلق به مکان در سه زمینه فردی، اجتماعی و محیطی سنجش شد. جدول (۳) مؤلفه‌های هرکدام از این جنبه‌ها و خلاصه‌ای از ترکیب مقیاس طراحی شده برای آنها را همراه با توصیف‌های آماری مربوط، در سطح افراد نمونه نشان می‌دهد و اطلاعات مفیدی درباره کیفیت داده‌ها، گرایش مرکزی، پراکندگی و نرمال بودن مؤلفه‌ها ارائه می‌کند.

جدول ۳- توصیف آماری جنبه‌های سه‌گانه حس تعلق به مکان در سطح نمونه (n=158)

Table 3- Statistical description of the place attachment at the sample level (n = 158)

چولگی	انحراف معیار	میانگین	ترکیب مقیاس	حس تعلق به مکان	زمینه‌های فردی
-۰/۱۸	۱/۱۳	۳/۳۱	میانگین ۹ گویه	هویت مکانی	
-۰/۰۲	۱/۰۵	۲/۹۸	میانگین ۹ گویه	وابستگی مکانی	
۰/۰۲	۰/۹۹	۳/۰۵	میانگین ۷ گویه	نقش اجتماعی	زمینه‌های اجتماعی
-۰/۱۸	۱/۰۱	۳/۲۸	میانگین ۸ گویه	روابط اجتماعی	
-۰/۳۹	۱/۱۳	۳/۴۴	میانگین ۷ گویه	روانشناسی محیط	زمینه‌های محیطی
-۰/۴۵	۱/۱۳	۳/۵۸	میانگین ۶ گویه	کالبد محیط	

بالاتر بودن میانگین همه مؤلفه‌ها از نقطه میانی (در مقیاس ۱ تا ۵)، بیانگر آن است که افراد نمونه به‌طور کلی حس تعلق متوسط تا مثبتی به روستای خود دارند. پراکندگی پاسخ‌ها در اطراف این میانگین‌ها نیز در همه مؤلفه‌ها تقریباً یکسان و قابل قبول است. مؤلفه‌هایی مثل «روابط اجتماعی» و «نقش اجتماعی» از ثبات بیشتری در پاسخ‌ها برخوردار است. مقادیر اندک چولگی‌ها نیز نشان می‌دهد که بیشتر مؤلفه‌ها دارای توزیع نرمال یا نزدیک به نرمال هستند؛ به این معنی که داده‌ها دارای فراوانی کمتری از مقادیر پرت شدید بوده و نسبت به یک توزیع نرمال، بیشتر در اطراف میانگین پراکنده‌اند. تنها دو

مؤلفه «روانشناسی محیطی» و «کالبد محیط» چولگی منفی تری دارند که به معنی تمرکز بیشتر پاسخ‌ها در سمت امتیازات بیشتر، یعنی تمایل بیشتر به حس تعلق است. این مؤلفه‌ها هم‌زمان از میانگین‌های بیشتری در مقایسه با بقیه هم برخوردار هستند که نشان‌دهنده درک و تعلق قوی‌تر به محیط و به‌ویژه جنبه‌های فیزیکی آن است. میانگین کمتر «وابستگی مکانی»، با مراجعه به جدول (۲)، ضعف بیشتر در بنیه‌های معیشتی و اقتصادی را نشان می‌دهد که می‌تواند از حس تعلق افراد به روستا بکاهد. در مجموع، جنبه‌های فیزیکی و روان‌شناختی محیط و روابط و نقش‌های اجتماعی افراد عوامل مثبت مهمی در حس

تعلق آنها هستند. از آنجایی که به دلیل ماهیت متغیر دیگر یعنی روستائیت، روستا به‌عنوان واحد تحلیل خواهد بود و تحلیل‌های بعدی در سطح روستا صورت خواهد گرفت، در جدول (۴) میانگین‌های مؤلفه‌های حس تعلق نیز در سطح هرکدام از روستاها محاسبه و نشان داده شده است. براساس این نتایج، بیشترین میزان حس تعلق به مکان در همه جنبه‌های فردی، اجتماعی و محیطی مربوط به روستاهای گلاب و پس از آن

قاسم‌آباد بوده است. درمقابل، افجان به‌عنوان مرکز دهستان و پس از آن مبارکه کمترین مقادیر را به‌ویژه در زمینه‌های فردی حس تعلق داشته است. درمجموع، تفاوت‌های نسبتاً چشمگیری بین روستاها در ابعاد گوناگون حس تعلق به مکان وجود دارد و اهمیت ابعاد فردی، اجتماعی و محیطی در شکل‌گیری این احساس و تقویت آن نیز فرق دارد.

جدول ۴- میانگین متغیرها و مؤلفه‌های حس تعلق به مکان در سطح روستاهای مورد مطالعه (n=۱۶)

Table 4- Description of the place attachment components at the village level (n = 16)

حس تعلق به روستا	جنبه‌های فردی		جنبه‌های اجتماعی		جنبه‌های محیطی	
	هویت مکانی	وابستگی مکانی	نقش‌های اجتماعی	روابط اجتماعی	روان‌شناسی محیط	کالبد محیط
آبگرم	۲/۷۵	۲/۸۰	۳/۲۸	۳/۲۲	۳/۲۲	۲/۹۶
افجان	۲/۴۴	۲/۱۰	۲/۵۰	۲/۸۱	۲/۸۶	۳/۲۲
علی‌آباد	۳/۸۸	۳/۲۴	۳/۴۵	۳/۶۷	۴/۲۰	۳/۹۶
بودان	۳/۵۴	۳/۱۹	۳/۴۸	۳/۶۲	۳/۸۹	۴/۰۶
قهریزجان	۳/۷۰	۳/۳۹	۳/۳۷	۳/۲۱	۳/۵۲	۳/۴۴
قاسم‌آباد	۴/۲۹	۳/۸۷	۳/۱۵	۴/۰۴	۴/۰۴	۴/۲۷
گلاب	۴/۱۱	۳/۸۱	۳/۹۰	۴/۰۸	۴/۳۳	۴/۵۵
حسن‌آباد وسطی	۳/۲۰	۲/۸۷	۳/۱۶	۳/۴۸	۳/۳۵	۳/۶۳
حسن‌آباد علیا	۳/۴۴	۳/۷۹	۳/۵۰	۳/۲۷	۳/۹۲	۳/۹۱
حسین‌آباد	۳/۲۵	۳/۱۸	۲/۶۷	۳/۳۷	۳/۱۶	۳/۶۶
مهدی‌آباد	۳/۴۵	۲/۶۹	۲/۶۷	۳/۶۰	۳/۴۶	۴/۰۴
میرآباد	۲/۹۷	۲/۴۶	۲/۹۸	۲/۷۳	۳/۱۲	۳/۴۳
مبارکه	۲/۸۱	۲/۵۸	۲/۷۲	۲/۹۷	۲/۹۷	۲/۷۴
محمدیه	۳/۴۰	۳/۰۸	۳/۰۷	۳/۵۱	۳/۶۱	۳/۵۷
نسیم‌آباد	۳/۲۲	۲/۹۲	۲/۶۵	۳/۰۳	۳/۱۴	۳/۲۸
سوران	۳/۷۹	۳/۴۹	۳/۲۲	۳/۴۴	۳/۹۵	۴/۰۲
کل ناحیه	۳/۳۱	۲/۹۸	۳/۰۵	۳/۲۸	۳/۴۴	۳/۵۸

معرفی ابعاد دوگانه و توصیف آماری سنجه‌های متغیر

«روستائیت»

در چارچوب مفهومی این پژوهش، روستائیت به‌عنوان ترکیبی از دو بُعد ساختاری (ویژگی‌های جمعیت، مورفولوژی اجتماعی) و کارکردی (فعالیت‌های کشاورزی، متابولیسم اقتصادی) تعریف شده است که از آنها با عنوان «روستائیت

جمعیت‌شناختی» و «روستائیت کشاورزی» نام برده می‌شود. هرکدام از این دو بُعد متشکل از شاخص‌های متعدد و بسیاری بوده که هریک براساس پایگاه داده‌های آخرین سرشماری‌های موجود و با پردازش‌های مفصل سنجیده شده است. سرشماری ۱۳۹۵ نفوس و مسکن مرجع داده‌های سنجش و شاخص‌سازی ساختارهای جمعیتی روستائیت در قالب ۸

شاخص به شرح جدول (۵) بوده، و سرشماری ۱۳۹۳
کشاورزی نیز مرجع داده‌های سنجش و شاخص‌سازی
کارکردهای کشاورزی روستائیت در قالب ۹ شاخص به شرح
جدول (۶) بوده است.

جدول ۵- توصیف آماری ساختارهای جمعیتی روستائیت در روستاهای مورد مطالعه (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۶)

Table 5- Description of demographic rurality structures at the village level

روستا	بُعد خانوار	نسبت جنسی	درصد باسوادی	نرخ اشتغال (%)	نسبت جوانی (%)	نسبت سال‌خوردگی (%)	بار تکفل	نرخ رشد ۸۵ تا ۹۵
آبگرم	۲/۹۹	۱۱۰/۴	۷۹/۲۷	۳۱/۹۷	۲۲/۱۵	۱۴/۱۴	۲/۷۶	-۱/۸۲
افجان	۳/۰۹	۱۰۸/۲	۸۷/۶۹	۳۲/۵۹	۲۰/۸۶	۷/۷۱	۲/۶۴	-۰/۵۵
علی‌آباد	۲/۸۱	۸۹/۶	۷۳/۵۵	۴۰/۱۶	۲۱/۲۳	۱۱/۹۹	۱/۹۵	-۰/۸۳
بودان	۳/۱۹	۱۰۱/۹	۸۴/۹۰	۴۰/۱۷	۲۶/۴۱	۶/۹۲	۲/۰۹	۰/۹۷
قهریزجان	۳/۱۳	۱۰۰/۴	۸۵/۱۳	۳۸/۵۴	۲۵/۵۱	۶/۹۸	۲/۱۹	۱/۰۶
قاسم‌آباد	۳/۴۲	۱۰۲/۴	۹۲/۵۴	۳۹/۸۱	۲۴/۵۵	۶/۵۳	۲/۰۴	۰/۶۹
گلاب	۳/۳۲	۱۰۵/۵	۸۶/۵۸	۳۴/۹۴	۲۸/۳۶	۶/۲۷	۲/۵۶	-۰/۱۸
حسن‌آباد و.	۳/۲۹	۱۰۵/۷	۹۰/۳۹	۳۹/۹۷	۲۷/۶۰	۵/۲۰	۲/۱۵	۰/۶۶
حسن‌آباد ع.	۳/۰۹	۱۱۳/۴	۷۶/۰۶	۳۴/۳۵	۲۳/۵۱	۱۰/۷۹	۲/۴۵	-۰/۰۸
حسین‌آباد	۳/۲۶	۱۰۲/۹	۸۲/۸۱	۴۱/۴۳	۲۵/۵۸	۶/۵۰	۲/۰۰	۱/۷۳
مهدی‌آباد	۳/۰۴	۱۰۴/۹	۷۹/۷۳	۳۸/۷۹	۲۴/۷۲	۷/۳۸	۲/۱۳	۰/۵۳
میرآباد	۳/۲۹	۱۰۸/۰	۸۴/۳۲	۴۴/۳۴	۲۲/۷۰	۸/۳۰	۱/۷۱	۲/۱۸
مبارکه	۳/۳۸	۱۰۴/۸	۹۰/۲۵	۳۱/۷۷	۲۸/۹۹	۵/۱۸	۳/۰۱	۱/۷۸
محمدیه	۳/۲۲	۱۰۳/۵	۸۵/۶۲	۴۲/۹۶	۱۹/۹۹	۸/۷۳	۱/۷۲	۱/۵۹
نسیم‌آباد	۳/۴۲	۹۵/۵	۸۵/۵۱	۳۷/۰۶	۲۲/۲۱	۷/۴۰	۲/۲۳	۰/۷۰
سوران	۳/۳۵	۱۰۴/۸	۸۳/۵۸	۴۰/۹۳	۲۴/۸۸	۶/۸۷	۱/۹۹	-۰/۷۴
کل ناحیه	۳/۲۲	۱۰۴/۱	۸۵/۱۵	۳۸/۸۲	۲۴/۴۳	۷/۴۹	۲/۱۴	+۰/۸۱

متغیر بودن بُعد خانوار روستاها بین ۲/۸ تا ۳/۴ نفر و مقدار
۳/۲۲ نفر برای کل ناحیه نشان‌دهنده کوچک‌تر بودن اندازه
خانوارها در مقایسه با متوسط بُعد خانوار روستایی در کل کشور
(۳/۶۷ نفر؛ مرکز آمار ایران، ۱۳۹۴) است که می‌تواند ناشی از مهاجرت
یا تغییرات ساختار خانوادگی باشد. نسبت جنسی، به جز دو مورد
در بقیه روستاها بیشتر از ۱۰۰ بوده است که بیشتر بودن جمعیت
مردان را از زنان نشان می‌دهد. براساس آمارهای سال ۱۳۹۵، این
برتری در مجموع ۱۶ روستای مورد مطالعه بیش از ۱۰۰۰ نفر
است. این برتری و همچنین نرخ رشد مثبت ۰/۸۱ درصدی از
۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵، بیانگر آن است که پایین بودن نسبی بُعد خانوارها
نیز بیش از آنکه متأثر از مهاجرت باشد، در نتیجه تغییرات
ساختاری خانواده‌ها رخ داده است. از جمله این تغییرات نرخ

باسوادی نسبتاً زیاد بیش از ۸۵ درصدی در منطقه است که به جز
یک روستا (علی‌آباد کرون با ۷۳/۵ درصد)، در همه موارد دیگر
بیشتر از ۸۰ درصد بوده است. در مقابل، نرخ اشتغال در روستاهای
منطقه به ۴۰ درصد هم نمی‌رسد و همین امر باعث شده که
شاخص معیشتی بار تکفل با مقدار سرجمع بیش از ۲ نفر
(۲/۱۴)، در مواردی به ۳ نفر هم برسد. امری که نشان‌دهنده
وضعیت نامطلوب اشتغال و کمبود نیروی کار فعال در این
روستاهاست. درصد جوانی نزدیک به ۲۵ درصد بیانگر آن است
که جمعیت زیر ۱۵ سال در این روستاها حدود یک‌چهارم کل
جمعیت را تشکیل می‌دهد، و در مقابل، نرخ سال‌خوردگی
جمعیت روستاهای مورد مطالعه عمدتاً تکریمی بوده است.

جدول ۶- توصیف آماری کارکردهای کشاورزی روستائیت در روستاهای مورد مطالعه (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۹)

Table 6- Description of agricultural rurality functions at the village level

روستا	درصد	بهره‌برداران بهره‌برداری‌های بهره‌برداری‌های	متوسط اندازه	سرانه زمین	کشت زمین‌های زراعی زمین‌های زراعی
خانوارهای باسواد (%)	زراعی (%)	باغی (%)	زمین در واحد بهره‌برداری (ha)	خانوارهای آبی (%)	زیرکشت (%)
بهره‌بردار	بهره‌بردار	بهره‌بردار	بهره‌بردار (ha)	بهره‌بردار	بهره‌بردار
آبگرم	۴۰/۸	۴۹/۲	۶۰/۹	۷۳/۵	۱/۸۷
افجان	۳۶/۰	۸۵/۳	۸۰/۷	۶۸/۱	۱/۳۴
علی‌آباد	۴۱/۸	۵۴/۸	۸۴/۲	۷۱/۳	۱/۸۹
بودان	۴۳/۱	۸۴/۳	۷۹/۷	۶۴/۵	۱/۰۲
قهریزجان	۲۹/۰	۵۰/۷	۸۴/۹	۸۲/۰	۲/۷۸
قاسم‌آباد	۴۳/۴	۸۴/۲	۸۹/۵	۷۹/۶	۳/۰۱
گلاب	۳۲/۷	۸۳/۳	۷۶/۳	۷۸/۴	۴/۷۱
حسن‌آباد و...	۲۴/۲	۷۰/۸	۸۷/۵	۴۳/۹	۱/۷۴
حسن‌آباد ع.	۲۲/۴	۷۱/۴	۹۳/۵	۴۴/۲	۲/۱۱
حسین‌آباد	۳۳/۶	۳۹/۱	۸۰/۴	۵۵/۹	۱/۸۳
مهدی‌آباد	۲۸/۱	۴۴/۷	۷۸/۶	۳۴/۰	۰/۷۶
میرآباد	۳۱/۰	۴۰/۱	۶۹/۴	۶۹/۰	۱/۶۹
مبارکه	۳۶/۲	۷۹/۱	۷۸/۱	۶۵/۷	۱/۵۸
محمدیه	۴۷/۶	۷۰/۱	۸۸/۸	۲۷/۱	۰/۹۱
نسیم‌آباد	۵۱/۰	۷۹/۲	۶۱/۹	۸۷/۹	۱/۲۶
سوران	۴۲/۵	۶۴/۱	۶۵/۰	۶۵/۵	۱/۱۵

نوع غالب بهره‌برداری‌ها، ترکیب و بهره‌برداری هم‌زمان زراعی و باغی با گستردگی بیشتر زراعت از باغداری است. درصد زمین‌های زراعی در مقابل باغی با سهم بسیار بالایی از ۷۸ تا ۹۵ درصد بوده و درصد زمین‌های زراعی زیر کشت نیز، که میزان کشت در مقابل آیش را نشان می‌دهد، پراکندگی چشمگیری میان روستاها از کمتر از ۲۰ تا بیش از ۸۰ درصد دارد. متوسط اندازه زمین در واحدهای بهره‌برداری از کمتر از ۱ هکتار تا حدود ۵ هکتار متغیر و در بیشتر روستا بین ۱ تا ۲ هکتار بوده است. شاخص سرانه زمین خانوارهای بهره‌بردار

بر اساس نتایج ارائه‌شده در جدول (۵)، بیش از ۲۰ تا ۵۰ درصد خانوارهای روستاها بهره‌بردار کشاورزی و بیشتر با نرخ باسوادی بالای ۵۰ درصد در بین بهره‌برداران هستند. وضعیتی که نشان‌دهنده گستردگی نسبی فعالیت‌های کشاورزی همراه با آگاهی در ساختار معیشتی منطقه است.^۱

^۱ برای تأکید بر نقش سواد در توسعه کشاورزی و روستایی، برشی از صفحه ۲۴ کتاب ارزش‌های در رابطه با تاریخ توسعه، کشاورزی و جغرافیای روستایی ایران به‌عنوان شاهد آورده می‌شود: ... او [مسئول پروژه] گفت: «شما به دزفول خواهید رفت. این شهر در استان خوزستان، در جنوب غربی ایران، نه‌چندان دور از خلیج فارس است. سد محمدرضا شاه پهلوی [سد دز که در فاصله سال ۱۳۳۸ تا ۱۳۴۱ در شمال دزفول روی رودخانه دز و توسط کنسرسیومی از شرکت‌های ایتالیایی و چند کشور دیگر ساخته شد]، دولت ایران را قادر ساخته است تا یک برنامه توسعه آبیاری را در این منطقه کلید بزند [تسطیح و یکپارچه‌سازی هزاران هکتار زمین در قالب چندین شرکت بزرگ سهامی زراعی از جمله نیشکر هفت‌تپه و کشت و صنعت کارون در منطقه دزفول که آن زمان شهرستان‌های اندیمشک و شوش فعلی را نیز شامل می‌شد]، اما نرخ بالای بی‌سوادی در میان کشاورزان مانع پیشرفت است. یونسکو دزفول را به‌عنوان محلی با پتانسیل‌های عظیم نشانه‌گذاری کرده

است و تیمی از کارشناسان را برای مشاوره و کمک به حل مشکلات آموزش بزرگسالان به آنجا می‌فرستد [...] شما باید دست به تجربه‌ای بزنید که در آن سوادآموزی با محوریت توسعه اجتماعی و اقتصادی خانواده، جامعه محلی و کشور باشد. به زبان دیگر، شما دست به تجربه در سوادآموزی کاربردی خواهید زد» (ویزینگر، ۱۳۹۹).

نیز با الگوی مشابهی از کمتر از ۱ تا بیش از ۶ هکتار متغیر است. این هم‌آیندی به این علت است که عمده خانوارهای بهره‌بردار، ساکن و مالک زمین‌های خود هستند. زمین‌های زیرکشت همه روستاها غالباً به‌طور کامل آبی و کاملاً وابسته به سیستم‌های آبیاری هستند. روستای قاسم‌آباد که کمترین درصد (۸۲/۵) در این زمینه را دارد، از بیشترین میزان زمین‌های زیرکشت برخوردار است؛ به گونه‌ای که ۸۰ درصد آن نیز از ۱۰۰ درصد بسیاری روستاهای دیگر بیشتر است. این امر در رابطه با زمین‌های زراعی زیرکشت آبی نیز صادق است.

تحلیل عاملی و کاهش شاخص‌های ابعاد دوگانه روستائیت به سازه‌های زیربنایی

باتوجه به تعداد زیاد شاخص‌ها و همبستگی‌هایی که با هم دارند و همچنین کمک به فهم و تحلیل بهتر و آسان‌تر روابط

بین متغیرها از تحلیل عاملی برای کاهش شاخص‌های دو بُعد روستائیت به سازه‌های زیربنایی، به شرح ادامه استفاده شد. از ۸ شاخص دموگرافیکی روستائیت، ۵ شاخص نرخ رشد، نرخ اشتغال، بارتکفل، نسبت جوانی و نسبت سال‌خوردگی جمعیت یک عامل واحد «ساختار جمعیتی روستا» را تشکیل دادند؛ بر این اساس، با خودداری از آوردن جزئیات عددی این تحلیل برای پرهیز از افزایش حجم نوشتار، اشاره می‌شود که در ادامه تنها این ۵ شاخص وارد تحلیل‌ها خواهد شد. کاهش ابعاد شاخص‌های کارکردی روستائیت کشاورزی به شناسایی ۴ سازه زیربنایی «نوع نظام بهره‌برداری»، «عامل زمین در سیستم کشاورزی» و «عامل آب در سیستم کشاورزی» و «عامل نیروی انسانی در نظام بهره‌برداری» به ترتیب اهمیت و توان تبیین واریانس شاخص‌های نه‌گانه انجامید که شرح نتایج آن در جدول (۷) ارائه شده است.

جدول ۷- توصیف و نام‌گذاری عامل‌های استخراجی به‌عنوان کارکردهای اساسی و بنیادین روستائیت کشاورزی

Table 7- Description and naming of the extracted factors of agricultural rurality functions

عامل‌ها و نام‌گذاری آنها	نوع نظام بهره‌برداری	عامل زمین در سیستم کشاورزی	عامل آب در سیستم کشاورزی	عامل انسانی در نظام بهره‌برداری
متغیرها و بارهای عاملی				
بهره‌برداری‌های زراعی (%)	-۰/۸۶			
بهره‌برداری‌های باغی (%)	۰/۶۴			
سرانه زمین خانوارهای بهره‌بردار		۰/۹۶		
اندازه زمین در واحد بهره‌برداری		۰/۹۴		
زمین‌های زراعی زیرکشت آبی (%)			۰/۹۱	
کشت آبی (%)			۰/۸۷	
زمین‌های زراعی زیرکشت (%)			۰/۵۵	
بهره‌برداران باسواد (%)				۰/۸۳
خانوارهای بهره‌بردار (%)				۰/۵۵
قدرت (درصد) تبیین واریانس	۲۹/۹۴	۲۲/۰۲	۲۰/۸۸	۱۲/۱۰
مقدار ویژه	۳/۲۹	۲/۴۲	۲/۲۹	۱/۳۳

باتوجه به نتایج، بیشترین تأثیر در روستائیت کشاورزی به ساختار و نوع کشت یا نوع نظام بهره‌برداری مربوط می‌شود. جهت ضرایب، مطابق با واقعیت‌های منطقه و مشاهدات

میدانی، بیانگر کاهش سهم زراعت و گرایش به تغییر الگوی کشت از زراعت به باغداری در میان روستاهای دهستان در نتیجه بروز خشک‌سالی‌ها و کم‌آبی‌های سال‌های اخیر است.

مقایسه درصدهای بهره‌برداری‌های زراعی و باغی در آخرین سرشماری کشاورزی سال ۱۳۹۳ (دو ستون ۴ و ۵ در جدول ۵) با مقادیر مشابه در سرشماری قبل از آن در سال ۱۳۸۲ (که تمامی پردازها و شاخص‌سازی‌ها برای آن مقطع نیز انجام شد، ولی در اینجا ارائه نگردید)، به‌وضوح بیانگر این روند بود.

ارزیابی رابطه بین ساختارها و کارکردهای روستائیت و

حس تعلق افراد به روستا^۱

جدول (۸) ضرایب همبستگی بین ابعاد جمعیت‌شناختی روستائیت و مؤلفه‌ها و جنبه‌های مختلف حس تعلق به مکان را در سطح روستاهای مورد مطالعه نشان می‌دهد. دقت در این همبستگی‌ها متضمن چندین نکته است: نخست آنکه معنی‌دار نشدن هیچ‌کدام از این ضرایب به‌لحاظ آماری، لزوماً به علت کوچکی آنها نبوده و کوچکی حجم نمونه ($n=16$) نقش اساسی در این نامعنی‌داری دارد. بیش از نیمی از این همبستگی‌ها به‌لحاظ بیان شدت رابطه درخور توجه هستند و اگر از نمونه اندکی بزرگ‌تر به دست آمده بودند، معنی‌دار می‌شدند؛ دوم، با توجه به همبستگی‌های مثبت جوانی جمعیت و نرخ اشتغال با تمام جوانب حس تعلق افراد به روستا و همبستگی‌های منفی نرخ رشد^۲ و بارتکفل با آن، بازسازی

^۱ روستائیت در سطح روستا و حس تعلق به روستا در سطح افراد سنجیده شده و سنجش رابطه بین دو سازه با خلاصه‌سازی حس تعلق برای روستاها و هم‌تاسازی واحد تحلیل برای هر دو متغیر ممکن شده است. تحلیل‌های پیشرفته‌تر آماری در این سطح ($n=16$) اگرچه ممکن بوده، به‌لحاظ تنومندی (robustness) فاقد اعتبار آماری لازم بوده است. این اشکال فنی آماری به تحلیل‌های ساده همبستگی وارد نبوده و به‌علاوه، همبستگی‌های بین مؤلفه‌های چندگانه دو متغیر نیز متضمن دلالت‌های مورد انتظار در راستای هدف اصلی تحقیق بوده است.

^۲ اگرچه این یافته در نگاه نخست با انتظارات نظری همخوانی ندارد، با تأمل در بستر مهاجرتی منطقه قابل توضیح است. نرخ رشد مثبت در برخی روستاها عمدتاً ناشی از مهاجرت معکوس یا بازگشت نیست، بلکه بیشتر محصول ثبات نسبی جمعیت موجود است؛ درحالی‌که روستاهای با نرخ رشد منفی، جمعیت خود را عمدتاً از طریق مهاجرت جوانان از دست داده‌اند؛ بنابراین، آنچه تضعیف‌کننده حس تعلق است، فرسایش سرمایه انسانی جوان است که پیامد آن در نرخ رشد منفی تجلی یافته است. این یافته، دیدگاه تونیس را تأیید می‌کند که تداوم گم‌گشتافت به بازتولید نسلی ارزش‌ها و پیوندها وابسته است و هرگونه گسست در این زنجیره، حتی اگر با افزایش مقطعی جمعیت همراه باشد، به تضعیف تعلق می‌انجامد.

ساختار جمعیتی و حضور و سهم بیشتر جوانان و به‌ویژه فراهم‌بودن فرصت‌های اشتغال و معیشت، احساس وابستگی و علاقه به مکان را در میان ساکنان روستایی تقویت می‌کند و درمقابل افزایش فشارهای اقتصادی برای تأمین خانواده‌ها احساس رضایتمندی و تعلق به مکان را تضعیف می‌کند.^۳ منفی‌بودن خلاف انتظار رابطه نرخ رشد با حس تعلق نیز تا اندازه‌ای با منفی و کاهشی‌بودن برخی از مقادیر نرخ رشد (ستون آخر جدول ۵) مرتبط است. سالمندی بر بیشتر جنبه‌های حس تعلق به روستا تأثیر منفی دارد و درخور تأمل است که این یافته با انگاره کلیشه‌ای قوی‌تربودن تعلق‌های مکانی در سالمندی چندان همخوانی ندارد؛ گرچه ارتباط سال‌خوردگی با نقش‌های اجتماعی و روان‌شناسی محیطی همچنان برقرار است. این نتیجه نشان می‌دهد وقتی فرد از چرخه تولید و فضای اثرگذاری‌های اجتماعی روستا خارج می‌شود، پیوند عاطفی او با مکان (که تونیس آن را مبتنی بر اراده ارگانیک و پیوندهای خونی/خاکی می‌دانست) جای خود را به انزوایی می‌دهد که بیشتر ویژگی جوامع گزلفاشتی (قراردادی و فردگرایانه) است؛ به عبارتی دیگر، سالمندی اگرچه با تعلقات خاطره‌ای همراه است، در غیاب نظام بازتولید اجتماعی و انتقال ارزش‌ها به نسل جدید به تنهایی نمی‌تواند گم‌گشتافت را پایدار نگاه دارد. در مجموع، ترکیب و ساختمان جمعیت تأثیر بیشتری از صرف اندازه جمعیت بر حس تعلق به روستا دارد، به‌گونه‌ای که جوانی و اشتغال پیشران‌های اصلی تقویت حس تعلق به روستا هستند. به عبارتی، جوانی و اشتغال در این ناحیه روستایی به‌مثابه رشته‌هایی هستند که فرد را در ساختار گم‌گشتافت (اجتماع سنتی) نگه می‌دارند.

^۳ افزایش فشارهای اقتصادی و بار تکفل، به‌ویژه در شرایط کاهش فرصت‌های معیشتی، سازوکارهای حمایتی درون‌اجتماعی را تضعیف کرده و افراد را به سمت راهبردهای فردگرایانه‌تر و عقلانی‌تر سوق می‌دهد. امری که از منظر تونیس به نزدیک‌شدن روابط اجتماعی به منطق گزلفاشتی و از منظر دورکیم به تضعیف پیوندهای همبستگی اولیه قابل تعبیر است.

جدول ۸- همبستگی مؤلفه‌های جمعیتی روستائیت با میانگین‌های حس تعلق به روستا

Table 8- Correlations between the demographic rurality structures and village attachment components

ساختارهای جمعیتی روستا	جنبه‌های سه‌گانه حس تعلق به روستا				
	هویت مکانی	وابستگی مکانی	نقش‌های اجتماعی	روابط اجتماعی	روان‌شناسی محیط
کالبد محیط	هویت مکانی	وابستگی مکانی	نقش‌های اجتماعی	روابط اجتماعی	روان‌شناسی محیط
نرخ اشتغال	۰/۳۸ ^{NS}	۰/۱۵ ^{NS}	۰/۰۲ ^{NS}	۰/۲۰ ^{NS}	۰/۲۱ ^{NS}
نسبت جوانی	۰/۲۲ ^{NS}	۰/۲۵ ^{NS}	۰/۲۳ ^{NS}	۰/۲۹ ^{NS}	۰/۱۲ ^{NS}
نسبت سال‌خوردگی	-۰/۱۴ ^{NS}	-۰/۰۸ ^{NS}	۰/۲۴ ^{NS}	-۰/۱۰ ^{NS}	۰/۱۱ ^{NS}
بار تکفل	-۰/۴۰ ^{NS}	-۰/۱۸ ^{NS}	-۰/۰۳ ^{NS}	-۰/۲۰ ^{NS}	-۰/۲۶ ^{NS}
نرخ رشد ۸۵-۹۵	-۰/۰۵ ^{NS}	-۰/۱۴ ^{NS}	-۰/۳۳ ^{NS}	-۰/۲۰ ^{NS}	-۰/۳۱ ^{NS}

(*) و ** معنی‌داری همبستگی در سطح ۹۵ و ۹۹ درصد؛ ^{NS} نامعنی‌داری ضریب همبستگی

جدول (۹) ضرایب همبستگی کارکردهای کشاورزی روستائیت با مؤلفه‌ها و جنبه‌های مختلف حس تعلق به مکان را در سطح روستاهای مورد مطالعه نشان می‌دهد. دقت در این همبستگی‌ها نیز متضمن چندین نکته است: نخست، نوع نظام بهره‌برداری یعنی چرخش آرام از سیستم‌های زراعی به سمت باغداری، به عنوان الگویی از سازگارشدن با تغییرات اقلیمی و کم‌آبی‌های نزدیک به دو دهه اخیر، گرچه نه در سطح معنی‌دار آماری، ولی توانسته به تقویت حس تعلق افراد به روستا کمک کند.^۱ عامل انسانی نظام‌های بهره‌برداری که عمده‌تأثیر از میزان باسوادی بهره‌برداران است، هنوز نتوانسته چنین نقشی ایفا کند. شاید، چنان‌که در پاورقی قبلی اشاره شده، به این علت که باسوادی افراد هنوز هم چندان جنبه کاربردی^۲ در رابطه با توسعه اقتصادی و اجتماعی جامعه روستایی ندارد.^۳

^۱ همبستگی مشاهده شده میان چرخش تدریجی الگوی بهره‌برداری از زراعت به باغداری و تقویت نسبی حس تعلق را، هرچند در مواردی فاقد معناداری آماری، می‌توان به مثابه نوعی سازگاری نهادی-معیشتی تفسیر کرد که امکان بازتولید پیوندهای اجتماعی در شرایط فشارهای اقلیمی را فراهم می‌آورد. این گذار، از منظر دورکیم، نمود حرکت به سوی اشکال کارکردی‌تر همبستگی مبتنی بر تقسیم کار و تخصص‌گرایی برای تاب‌آوری است، به گونه‌ای که مکان روستایی بتواند با وجود دگرگونی‌های محیطی، بخشی از کارکرد هویت‌بخش و پیونددهنده خود را حفظ کند.

^۲ Functional

^۳ این نتیجه بیانگر گسست میان دانش رسمی و کاربرد عملی آن در زیست‌جهان روستایی است؛ به گونه‌ای که انتقال سرمایه فرهنگی، در غیاب پیوندهای نهادی و

دو عامل آب و زمین در سیستم‌های کشاورزی، مانند همیشه تاریخ، همبستگی‌های قوی و تأثیرگذاری‌های بسیار چشمگیری در روستاگرایی افراد دارد. منفی‌بودن ضرایب عامل آب به این علت است که در این مقطع تاریخی این عامل در واقع بی‌آب‌شدن یا کم‌آبی روستاها و اثر منفی آن را بر سیستم کشاورزی روایت می‌کند؛ امری که باعث شده این عامل کلیدی نتواند به تقویت حس تعلق به روستا کمک کند، و کاهش مستمر منابع آبی در منطقه باعث تضعیف پیوند احساسی ساکنان با روستا شده است؛ اما زمین، حتی اگر آب هم نباشد، همچنان از نقش و جایگاه هویت‌بخشی و منزلتی خود در عرصه‌های فردی و اجتماعی برخوردار است. به‌ویژه آنکه، برخلاف آب و منابع آبی، مالکیت در رابطه با زمین فردی و شخصی و امکان حفظ شدن در گذر زمان است.

اقتصادی مؤثر، به بازتولید ارزش‌های جمعی و کنش‌گری مشترک نمی‌انجامد. از منظر دورکیم، آموزش زمانی به تقویت همبستگی می‌انجامد که واجد کارکرد اخلاقی-جمعی باشد؛ حال آنکه در منطقه مورد مطالعه، سوادآموزی عمدتاً ابزاری و فردمحور باقی مانده است. این وضعیت را گرچه می‌توان نشانه‌ای از گذار تدریجی و الگوهای روند عام مدرن‌شدن دانست، در صورت فقدان سازوکارهای نهادی برای بازپیوند دانش رسمی با زندگی جمعی روستایی، می‌تواند به تضعیف سرمایه اجتماعی محلی بینجامد.

جدول ۹- همبستگی کارکردهای کشاورزی روستائیت با میانگین‌های حس تعلق به روستا

Table 9- Correlations between the agricultural rurality functions and village attachment components

جنبه‌های سه‌گانه حس تعلق به روستا						کارکردهای بنیادین
کالبد محیط	روانشناسی محیط	روابط اجتماعی	نقش‌های اجتماعی	وابستگی مکانی	هویت مکانی	کشاورزی روستا
۰/۲۳ ^{ns}	۰/۱۸ ^{ns}	۰/۳۲ ^{ns}	۰/۰۹ ^{ns}	۰/۳۰ ^{ns}	۰/۲۷ ^{ns}	نوع نظام بهره‌برداری
۰/۰۳ ^{ns}	۰/۱۷ ^{ns}	۰/۱۹ ^{ns}	۰/۰۰ ^{ns}	۰/۱۱ ^{ns}	۰/۱۴ ^{ns}	عوامل انسانی در نظام بهره‌برداری
-۰/۴۵*	-۰/۴۰ ^{ns}	-۰/۵۶**	-۰/۲۲ ^{ns}	-۰/۵۲**	-۰/۵۴**	عامل آب در سیستم کشاورزی
۰/۴۳*	۰/۵۰**	۰/۴۵*	۰/۶۳**	۰/۶۱**	۰/۵۰**	عامل زمین در سیستم کشاورزی

(*) و ** معنی‌داری همبستگی در سطح ۹۵ و ۹۹ درصد؛ ^{ns} نامعنی‌داری ضریب همبستگی

نقش محوری «آب و زمین» در شکل‌دهی به حس تعلق نیز به‌خوبی با مبانی نظری کلاسیک تبیین‌پذیر است. کاهش منابع آبی و فشارهای ناشی از کم‌آبی با تضعیف بنیان‌های معیشتی مشترک، سازوکارهای همبستگی مبتنی بر تجربه زیست جمعی را تضعیف کرده و نوعی گسست عاطفی از مکان را رقم زده است؛ امری که در منطق دورکیمی به تضعیف همبستگی‌های برآمده از اشتراکات زیستی و اقتصادی تعبیر می‌شود.^۱ در مقابل، تداوم نقش هویت‌بخش «زمین»، حتی در شرایط بحران آب، نشان می‌دهد که مالکیت و پیوندهای نمادین با منابع مادی، همچنان یکی از پایه‌های اصلی بازتولید تعلق مکانی و روابط شبه‌گمینشافت در جامعه روستایی است. نظام بهره‌برداری نیز که در یافته‌ها نشان‌دهنده چرخش تدریجی از زراعت به باغداری است، اگرچه نتوانسته اثر منفی کم‌آبی را به‌طور کامل جبران کند، می‌توان آن را کوششی برای بازآفرینی همبستگی ارگانیک در شرایط جدید تفسیر کرد. باغداری با ایجاد زنجیره ارزش بلندمدت‌تر و وابستگی متقابل پیچیده‌تر، امکان بقای اشکال تعدیل‌یافته‌ای از همبستگی را فراهم می‌آورد. این یافته مؤید آن است که بعد کارکردی

^۱ همبستگی منفی عامل آب با حس تعلق، بازتاب‌دهنده فروپاشی یکی از ارکان همبستگی ارگانیک از منظر دورکیم است. آب در نظام کشاورزی سنتی نه تنها عامل تولید که محور وابستگی متقابل و نظم همکاری بود. خشک‌سالی و کم‌آبی با گسستن این زنجیره وابستگی، کارکرد کشاورزی را از نظام قوام‌بخش اجتماعی به عرصه رقابت بر سر منابع کمیاب تبدیل کرده و به تضعیف همبستگی ارگانیک و در نتیجه کاهش حس تعلق دامن زده است.

روستائیت (به‌ویژه زمین و معیشت) در مقایسه با بعد صرفاً ساختاری، پیوند مستقیم‌تر و پایدارتری با صورت‌های کلاسیک همبستگی اجتماعی و در نتیجه با حس تعلق به مکان برقرار می‌کند. در مجموع، یافته‌های آماری نشان می‌دهد که هرچا عناصر عینی روستائیت (جمعیت فعال، معیشت کشاورزی و پیوند با زمین) امکان بازتولید روابط نزدیک، وابستگی‌های متقابل و معانی مشترک را فراهم کرده است، سازوکارهای گمینشافت/ همبستگی مکانیکی (و در شکل‌های سازگار شده، همبستگی ارگانیک محلی) فعال‌تر بوده و حس تعلق تقویت شده است و هرچا این عناصر تضعیف شده است، حرکت به سوی الگوهای گزلفشافت‌گونه و تضعیف تعلق مکانی مشاهده می‌شود.

نتیجه

این پژوهش با هدف واکاوی پویایی‌های توسعه روستایی، رابطه دیالکتیک میان «روستائیت» (به‌عنوان بستر عینی و مادی) و «حس تعلق به مکان» (به‌عنوان برآیند ذهنی و ادراکی) را در دهستان کرون سفلی تحلیل کرد. یافته‌های پژوهش نشان داد که حس تعلق به مکان در این ناحیه، بیش از آنکه متأثر از شاخص‌های کمی و ساختاری (مانند بعد خانوار یا تعداد جمعیت) باشد، تحت تأثیر جنبه‌های کالبدی، معنایی و کارکردی محیط قرار دارد.

در بعد ساختاری (جمعیت‌شناسی) نتایج نشان داد که

به جای «تعداد جمعیت»، نشان داد که کیفیت سرمایه انسانی (جوانی و سواد) پیشران اصلی حس تعلق است.

با وجود دستاوردهای فوق، پژوهش حاضر با محدودیت‌هایی روبه‌روست: نخست، ماهیت مقطعی داده‌ها اجازه نمی‌دهد تا تغییرات حس تعلق در طول زمان^۱ به صورت دقیق رصد شود؛ موضوعی که باتوجه به ماهیت «زمان‌مند» تعلق (Lähdesmäki et al., 2016) حائز اهمیت است؛ دوم، تمرکز مطالعه بر ناحیه‌ای خاص (کرون سفلی) با شرایط اقلیمی ویژه (خشک‌سالی و کم‌آبی)، تعمیم‌پذیری نتایج را به روستاهای پرآب یا خشک‌تر و بیابانی با احتیاط همراه می‌سازد. تعمیم به سایر پهنه‌های متفاوت اقلیمی و اجتماعی کشور (نظیر نواحی پرباران شمالی یا مناطق کشاورزی پرآب غرب و جنوب غربی کشور) مستلزم انجام پژوهش‌های مقایسه‌ای مستقل است؛ سوم، عدم بررسی عمیق متغیرهای روان‌شناختی فردی که ممکن است به عنوان میانجی بین روستاییت و حس تعلق عمل کنند.

با عنایت به محدودیت‌های روش‌شناختی اجتناب‌ناپذیر و تحدید آگاهانه دامنه پژوهش، پیشنهاد می‌شود مطالعات آتی، دامنه متغیرها و ابعاد تحلیلی را گسترش دهد. از یک سو، سنجش «روستاییت» می‌تواند با لحاظ مؤلفه‌های نهادی، حکمرانی محلی، زیرساخت‌های دیجیتال، تنوع معیشتی و پیوندهای شبکه‌ای روستا - شهر به تصویری جامع‌تر از کیفیت معاصر سکونتگاه‌های روستایی برسد؛ از سوی دیگر، «حس تعلق به مکان» نیز با در نظر گرفتن ابعاد امروزی‌تری چون تجربه زیست دیجیتال، الگوهای تحرک فضایی، سبک‌های نوین زندگی و هویت‌های چندمکانی بازتعریف و سنجش شود. چنین رویکردی می‌تواند به فهم دقیق‌تر پویایی‌های نوظهور در روستاهای معاصر و ارائه توصیه‌های سیاستی واقع‌بینانه‌تر برای توسعه روستایی بینجامد.

سیاست‌گذاری‌های توسعه روستایی نیازمند برقراری توازن بین توسعه کارکردی کشاورزی و نگهداشت فضاهای هویتی و محیطی روستاها است تا از طریق تقویت حس تعلق،

برخلاف برخی روایت‌های رایج در مطالعات روستایی که بر تمایل جوانان به مهاجرت تأکید دارد، مانند برهم و همکاران (2013)، در این منطقه ترکیب جمعیتی جوان، نرخ زیاد باسواد و اشتغال تأثیری مثبت بر شکل‌گیری حس تعلق داشته است. این یافته با پژوهش برنسن و همکاران (2022) همخوانی دارد که نشان داد جوانان روستایی در صورت وجود ارتباطات اجتماعی قوی و فرصت‌های شغلی تمایل به ماندن دارند. درواقع، سرمایه انسانی (جوانی و اشتغال) در اینجا به عنوان عاملی برای بازتولید «همبستگی مکانیکی» دورکیم عمل کرده و مانع از گسست کامل پیوندهای سنتی شده است. در بُعد کارکردی (کشاورزی)، پژوهش حاضر گذار از «کشاورزی سنتی زراعی» به «باغداری مدرن و کشت‌های گلخانه‌ای» را آشکار ساخت. اگرچه این تغییر کاربری به عنوان استراتژی تاب‌آوری اقتصادی در برابر خشک‌سالی عمل کرده، یافته‌ها نشان می‌دهد که این تغییر ماهیت تاحدی به تضعیف حس تعلق سنتی منجر شده است. تفسیر این پدیده در چارچوب نظری تونیس تبیین‌پذیر است؛ گذار از زراعت سنتی (که مستلزم همکاری‌های جمعی و پیوند مستقیم با خاک بود) به سمت کشاورزی صنعتی و گلخانه‌ای (که ماهیتی فردگرایانه‌تر و تجاری‌تر دارد)، موجب حرکت تدریجی روستا از روابط «گمینشافت» (اجتماع) به سمت روابط «گزلشافت» (جامعه) شده است. همان‌طور که هیدالگو و هرناوندز (2001) اشاره کرده‌اند، افراد ممکن است فقط از «بودن» در یک مکان راضی باشند بدون اینکه دلبستگی عمیق پیشین را داشته باشند؛ پدیده‌ای که در تغییر کارکرد اراضی این منطقه مشاهده می‌شود.

نوآوری و سهم پژوهش این تحقیق در مقایسه با مطالعات پیشین (مانند: McLaren, 2020; Cohen et al., 2020) در این است که صرفاً بر «کاهش» یا «افول» روستاییت تمرکز نکرده، بلکه «تغییر ماهیت» آن را بررسی کرده است. این مطالعه نشان داد که چگونه جامعه روستایی می‌تواند تاب‌آوری اقتصادی (از طریق زعفران‌کاری و گلخانه‌داری) را حفظ کند، اما هم‌زمان با چالش‌های هویتی و معنایی (کاهش تعلق خاطر سنتی) مواجه شود. همچنین، پژوهش حاضر با تأکید بر «ترکیب جمعیت»

¹ Longitudinal

۹۰. <https://www.ensani.ir/fa/article/download/488111>

ذبیحی، س.، فرج‌اله حسینی، س. ج.، و میردامادی، س. م. (۱۳۹۸). تحولات ساختاری هویت دموگرافیک مناطق روستایی استان مرکزی از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰. *جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*، ۳۰ (۱)، ۲۲-۱.

<https://doi.org/10.22108/gep.2019.116730.1146>

مرکز آمار ایران. (۱۳۹۴). متوسط تعداد افراد (بُعد) خانوارهای روستایی/شهری. درگاه ملی آمار.

<https://amar.org.ir/statistical-information/statid/21864>

مرکز آمار ایران. (۱۳۹۶). جمعیت به تفکیک تقسیمات کشوری (تا سطح آبادی): اصفهان، سرشماری ۱۳۹۵.

درگاه ملی آمار. <http://amar.org.ir/statistical-information/statid/52286>

مرکز آمار ایران. (۱۳۹۹). نتایج تفصیلی سرشماری عمومی کشاورزی ۱۳۹۳ استان اصفهان. درگاه ملی آمار.

<https://amar.org.ir/statistical-information/statid/24648>

ویزینگر، ر. (۱۳۹۹). برایم شمعی بی‌فروز: دو سال تلاش یونسکو برای تعلیم زنان شمال خوزستان در دهه چهل شمسی (ر. مسعودی‌نژاد، مترجم). انتشارات اندیشه احسان.

تاب‌آوری اجتماعی - اقتصادی روستاها در مواجهه با نارسایی‌ها افزایش یابد. ازجمله پیشنهادها عملی برای سیاست‌گذاران و مدیران روستایی، می‌توان به تقویت ظرفیت‌های سرمایه انسانی روستا از طریق آموزش‌های فنی و حرفه‌ای کاربردی مرتبط با کشاورزی مدرن، باغداری و صنایع وابسته، گسترش روزآمد گلخانه‌ها، تمرکز بر ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار در محیط روستا و همچنین، مدیریت منابع آبی با رویکرد تاب‌آوری، به‌ویژه توسعه باغداری مدرن و کشت‌های کم‌آب‌تر با ارائه مشوق‌هایی برای استفاده بهینه از آب تغییر الگوی کشت اشاره کرد؛ درنهایت، این پژوهش نشان داد که حس تعلق به روستا نه تنها بازتاب ساختارهای جمعیتی است، به‌طور عمده نتیجه کارکردهای زنده و پویا در حوزه کشاورزی و فضاهای زندگی است؛ ازاین‌رو، رویکردهای توسعه روستایی پایدار باید به‌گونه‌ای طراحی شود که با حفظ هویت محیطی و ارتقای کارکردهای مفید و معنادار روستا همسو باشد، تا پیوند عاطفی ساکنان با روستا تقویت شود و تاب‌آوری جامعه روستایی در برابر فشارهای آینده افزایش یابد.

منابع فارسی

References

- Anthias, F. (2006). Belongings in a globalising and unequal world: Rethinking translocations. In N. Yuval-Davis, K. Kannabiran, & U. Vieten (Eds.), *The Situated Politics of Belonging* (pp. 17-31). SAGE Publications Ltd, <https://doi.org/10.4135/9781446213490.n2>
- Antonsich, M. (2010). Searching for belonging – An analytical framework. *Geography Compass*, 4(6), 644-659. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2009.00317.x>
- Asalani Sangdeh, B., & Amini, A. (2022). Structural analysis of agricultural rurality evolution in Isfahan province. *Journal of Rural Research*, 12(4), 750-767. [In Persian] <https://doi.org/10.22059/jrur.2021.325709.1648>
- Asalani Sangdeh, B., & Amini, A. (2022). Analysis of structural evolution of rural population in Isfahan province from 2006 to 2016. *Applied Sociology*, 33(1), 35-62. [In Persian] <https://doi.org/10.22059/jrur.2021.325709.1648>
- Bailey, J. (2000). Some meanings of 'the private' in sociological thought. *Sociology*, 34(3), 381-401. <https://doi.org/10.1177/s0038038500000250>
- Bernsen, N. R., Crandall, M. S., Leahy, J. E., Abrams,

- اصلانی سنگده، ب.، و امینی، ع. (۱۴۰۰). تحلیل ساختاری دگرگونی‌های روستایت کشاورزی در استان اصفهان. *پژوهش‌های روستایی*، ۱۲ (۴)، ۷۵۰-۷۶۷. <https://doi.org/10.22059/jrur.2021.325709.1648>
- اصلانی سنگده، ب.، و امینی، ع. (۱۴۰۱). تحلیل دگرگونی‌های ساختاری جمعیت روستایی در استان اصفهان از ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۳۳ (۱)، ۳۵-۶۲. <http://dx.doi.org/10.22108/jas.2021.129459.2138>
- پورجعفر، م. ر. (۱۳۸۷). معماری امروزمان بحرانی نیست، آشفته است (در مصاحبه با هادی محمودی‌نژاد). *آینه خیا*، ۸۴ (۱۰)، ۸۴.
- <https://www.ensani.ir/fa/article/download/4521>
- تابان، م.، پورجعفر، م. ر.، و پورمند، ح. (۱۳۹۱). هویت و مکان: رویکردی پدیدارشناسانه. *هویت شهر*، ۶ (۱۰)، ۷۹-

- https://muse.jhu.edu/pub/11/edited_volume/chapter/2246443
- Forrest, R., & Kearns, A. (2001). Social cohesion, social capital and the neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2125–2143. <https://doi.org/10.1080/00420980120087081>
- Gieryn, T. F. (2000). A space for place in sociology. *Annual Review of Sociology*, 26, 463–496. <http://www.jstor.org/stable/223453>
- Girard, R., & Grayson, R. (2016). Belonging. *Contagion: Journal of Violence, Mimesis, and Culture*, 23, 1–12. <https://doi.org/10.14321/contagion.23.1.0001>
- Habib, S., & Ward, M. (Eds.). (2019). *Youth, Place and Theories of Belonging* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203712412>
- Hidalgo, M. C., & Hernández, B. (2001). Place attachment: Conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), 273–281. <https://doi.org/10.1006/jevp.2001.0221>
- Hodžić, A. H. (2017). On rurality: A brief review of the “Rural Development Sociology” collection. *Sociological Review*, 51(3), 477–486. <https://doi.org/10.5937/socpreg51-15312>
- Hooks, B. (2008). *Belonging: A Culture of Place* (1st ed.). Routledge.
- Jack, G. (2008). Place matters: The significance of place attachments for children’s well-being. *British Journal of Social Work*, 40(3), 755–771. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcn142>
- Jia, Z., Gao, M., Xu, S., Lyu, Y., Feng, J., Zhou, Z., Yu, T., & Wu, W. (2021). Sociocultural vitality versus regulation policy and tourism development in preservation of traditional rural landscape: A case from Guizhou, China. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 28(2), 179–192. <https://doi.org/10.1080/13504509.2020.1788661>
- Kyle, G., & Chick, G. (2007). The social construction of a sense of place. *Leisure Sciences*, 29(3), 209–225. <https://doi.org/10.1080/01490400701257922>
- Lähdesmäki, T., Saresma, T., Hiltunen, K., Jäntti, S., Sääskilahti, N., Vallius, A., & Ahvenjärvi, K. (2016). *Fluidity and flexibility of “belonging”: Uses of the concept in contemporary research*. 59(3), 233–247. <https://doi.org/10.1177/0001699316633099>
- Leach, N. (2003). Belonging. *Architectural Association School of Architecture*, (49), 76–82. <http://www.jstor.org/stable/29544753>
- Mahar, A. L., Cobigo, V., & Stuart, H. (2013). Conceptualizing belonging. *Disability and Rehabilitation*, 35(12), 1026–1032. <https://doi.org/10.3109/09638288.2012.717584>
- McLaren, S. (2020). Rurality, reasons for living, and suicidal ideation among Australian men. *Death Studies*, 46(8), 1853–1861. <https://doi.org/10.1080/07481187.2020.1863520>
- Mee, K., & Wright, S. (2009). Geographies of J. E., & Colocousis, C. R. (2022). Do rural youth want to stay rural? Influences on residential aspirations of youth in forest-located communities. *Community Development*, 53(5), 566–584. <https://doi.org/10.1080/15575330.2021.1998170>
- Brehm, J. M., Eisenhauer, B. W., & Stedman, R. C. (2013). Environmental concern: Examining the role of place meaning and place attachment. *Society & Natural Resources*, 26(5), 522–538. <https://doi.org/10.1080/08941920.2012.715726>
- Budruk, M., Thomas, H., & Tyrrell, T. (2009). Urban green spaces: A study of place attachment and environmental attitudes in India. *Society & Natural Resources*, 22(9), 824–839. <https://doi.org/10.1080/08941920802628515>
- Burholt, V., Curry, N., Keating, N., & Eales, J. (2014). Connecting with community: The nature of belonging among rural elders. In C. Hagan Hennessy, R. Means, & V. Burholt (Eds.), *Countryside Connections: Older People, Community and Place in Rural Britain* (pp. 95–124). Bristol University Press. <https://doi.org/10.46692/9781447310310>
- Cockburn, P., Bruun, M., Risager, B., & Thorup, M. (2018). Introduction: Disagreement as a window onto property. *Contested Property Claims: What Disagreement Tells us About Ownership* (pp. 1–20). Routledge. <https://cronfa.swan.ac.uk/Record/cronfa52090>
- Cohen, S., McIlmail, J., & Greaney, M. (2020). Defining rurality: Structural relationships, regional differences, and applications for research with older adults. *Innovation in Aging*, 4(1), 616. <https://doi.org/10.1093/geroni/igaa057.2091>
- Crowley, J. (1999). The politics of belonging: Some theoretical considerations. In A. Favell & A. Geddes (Eds.), *The Politics of Belonging: Migrants and Minorities in Contemporary Europe* (pp. 15–41). Ashgate. <https://scholar.google.com/scholar?cluster=16305283774160944271&hl=en&oi=scholar>
- Dallimore, D. J., Davis, H., Eichsteller, M., & Mann, R. (2018). Place, belonging, and the determinants of volunteering. *Voluntary Sector Review*, 9(1), 21–38. <https://doi.org/10.1332/204080518X15161941913849>
- Durkheim, É. (1893). *De la division du travail social: étude sur l’organisation des sociétés supérieures* (ix, 471 pp.). Paris, France: Ancienne Librairie Germer Baillière et Cie & Félix Alcan, éditeurs. https://fr.wikisource.org/wiki/Livre%3ADurkheim_-_De_la_division_du_travail_social.djvu
- Dymitrow, M., & Brauer, R. (2017). Performing rurality, but who? *Bulletin of Geography*, 38, 27–45. <http://dx.doi.org/10.1515/bog-2017-0032>
- Fiorina, M. P. (1999). Extreme voices: A dark side of civic engagement. In T. Skocpol, & M. Fiorina (Eds.), *Civic Engagement in American Democracy* (pp. 395–425). Brookings Institution Press.

- Administrative Divisions (Down to the Village Level): Isfahan, 2016 Census*. National Statistics Portal. [In Persian] <http://amar.org.ir/statistical-information/statid/52286>
- Statistical Center of Iran. (2020). *Detailed Results of the 2014 General Agricultural Census of Isfahan Province*. National Statistics Portal. [In Persian] <https://amar.org.ir/statistical-information/statid/24648>
- Taban, M., Pourjafar, M., & Pourmand, H. (2011). Identity and place: A phenomenological approach. *Hoviat-e Shahr*, 6(10), 79–90. [In Persian] <https://dorl.net/dor/20.1001.1.17359562.1391.6.10.8.3>
- Tönnies, F. (1887). *Gemeinschaft und Gesellschaft: Abhandlungen des Communismus und Socialismus als Empirischer Kultur*. Fues' Verlag.
- Trentelman, C. K. (2009). Place attachment and community attachment: A primer grounded in the lived experience of a community sociologist. *Society & Natural Resources*, 22(3), 191–210. <https://doi.org/10.1080/08941920802191712>
- Williams, D. R., & Vaske, J. J. (2003). The measurement of place attachment: Validity and generalizability of a psychometric approach. *Forest Science*, 49(6), 830–840. <https://doi.org/10.1093/forestscience/49.6.830>
- Wiesinger, R. (2020). *For me, light a candle: Two years of UNESCO's efforts to educate women in northern Khuzestan in the 1960s* (R. Masoudi-Nejad, Trans.). Andisheh Ehsan. [In Persian]
- Zabihi, S., Farajollah Hosseini, S. J., & Mirdamadi, S. M. (2019). Structural evolutions of demographic identity in rural areas of Markazi province from 1996 to 2011. *Geography and Environmental Planning*, 30(1), 1–22. [In Persian] <https://doi.org/10.22108/gep.2019.116730.1146>
- Zabihi, S., Farajollah Hosseini, S. J., Mirdamadi, S. M., & Amini, A. (2021). Structural analysis of evolutions in agricultural activities in rural areas: The case of Markazi province in central Iran. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43(3), 390–402. <https://reference-global.com/download/article/10.15544/mts.2021.36.pdf>
- Zhou, L., Wall, G., Zhang, D., & Cheng, X. (2021). Tourism and the (re)making of rural places: The cases of two Chinese villages. *Tourism Management Perspectives*, 40, 100910. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2021.100910>
- Belonging. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 41(4), 772–779. <https://doi.org/10.1068/a41364>
- Mohan, J. (2011). *Mapping the big society: Perspectives from the Third Sector Research Centre* (Working Paper 62). Information Civil Society (TSRC). <https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&cluster=4694676055179376459&btnI=1&hl=en>
- Nan, S. A. (2008). Social capital in exclusive and inclusive networks: Satisfying human needs through conflict and conflict resolution. In M. Cox (Ed.), *Social Capital and Peace-Building: Creating and Resolving Conflict with Trust and Social Networks* (pp. 172–185). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203887837>
- Otto, B. A., Whyte, M., & Whyte, S. R. (2023). Belonging. In S. R. Whyte & L. Meinert (Eds.), *This Land Is Not for Sale: Trust and Transitions in Northern Uganda* (pp. 138–154). Berghahn Books. <http://www.jstor.org/stable/jj.2809002.14>
- Pourjafar, M. (2008). Our architecture today is not in crisis, it is chaotic [Interview with H. Mahmoudinejad]. *Ayeneh-e Khial*, (10), 84. [In Persian] <https://www.ensani.ir/fa/article/download/4521>
- Probyn, E. (1996). *Outside Belongings*. Routledge.
- Proctor, D. E. (2006). *Civic Communion: The Rhetoric of Community Building*. Rowan & Littlefield.
- Sampson, K. A., & Goodrich, C. G. (2009). Making place: Identity construction and community formation through “sense of place” in Westland, New Zealand. *Society & Natural Resources*, 22(10), 901–915. <https://doi.org/10.1080/08941920802178172>
- Scheff, T. J. (2011). Social-emotional world: Mapping a continent. *Current Sociology*, 59(3), 347–361. <https://doi.org/10.1177/0011392111400787>
- Schultz, P. W., Shriver, C., Tabanico, J. J., & Khazian, A. M. (2004). Implicit connections with nature. *Journal of Environmental Psychology*, 24(1), 31–42. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(03\)00022-7](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(03)00022-7)
- Shipton, P. (2009). *Mortgaging the Ancestors: Ideologies of Attachment in Africa*. Yale University Press. <https://doi.org/10.12987/yale/9780300116021.001.0001>
- Statistical Center of Iran. (2016). *Average Household Size of Rural/Urban Households*. National Statistics Portal. [In Persian] <https://amar.org.ir/statistical-information/statid/21864>
- Statistical Center of Iran. (2017). *Population by*